

IZR. TANÜGYI ÉRTEŚÍTŐ

A szerkesztésért felelős: Kornfeld Gyula.

Megjelenik minden hó 1-én. — Kiadja az „Orsz. Izr. Tanító-egyesület.” — Előfizetési ár: nem tagok számára egész évre 4 korona. — Az egyesület tagjainak díjmentesen jár. — Az előfizetési pénzek és tagsági díjak Győri Adolf egyesületi pénztároshoz, VI. Eötvös-utca 6. szám, küldendők. Szerkesztőségi iroda: VII., Sip-utca 12. szám.

TARTALOM: Nyílt levél Magyarország zsidó tanítóihoz. Irta Kornfeld Gyula. — Az ifjusági könyvtár kezeléséről. Irta Groszmann Mór. — Magyar zsidó ifjusági irodalom. Irta Lengyel Manó. — Szemle. — Egyesületi élet. — Hírek iskoláink életéből. — Vegyesek. — Szerkesztői üzenet. — Nyílttér. — Hirdetések.

Nyílt levél Magyarország zsidó tanítóihoz.

Kedves Kartársak!

Az utolsó közgyűlés az egyesületünkben ideig-óráig megzavart egyetértést helyreállította és a békés együttműködést ismét lehetővé tette. A közgyűlés bölcs határozataival egyuttal véget akart vetni az elnökség egy volt tagja féktelen hatalmi törekvéseinek. Ez a kudarcot vallott úr azonban engem azóta is azon figyelemben részesít, hogy pamfletekben és támadó cikkekben személyemmel, az ő módja szerint, foglalkozik, amire én persze egyszer sem reagáltam. Néhány hónappal ezelőtt egy-két hasonló emberrel együtt lapot indított, mely előbb Lengyeltótiban, most meg Budapesten jelenik meg; irányát legjobban avval jellemezhetem, hogy konstátálom, miszerint minden újabb száma egyesületünket mind jobban és jobban diskreditálni törekszik. Ezek az emberek e lapocskában, legtöbbször álnév alatt, tehát fedett állásból, kirohanást intéznek ellenem és a központi választmány ellen, valótlanságokat terjesztenek, napnál világosabb tényeket elferdítenek és a vezetőséget, annak minden tagját, az egyesület tisztviselőit, könyveinek szerzőit minden néven nevezendő módon támadják. Csak két dolgot említek jellemzetes példának: azt a hamis hirt kürtölték ki, hogy bold. Kertész özvegyének nem adtuk meg az őt megillető összegeket; ezt később maguk is kénytelenek voltak visszaszívni. A magyar nyelvkönyv ügyét olyképen pertraktálták, hogy azt a látszatot keltsék, mintha az elnökség, a központi választmány, a szerzők és a bírálók összejátszottak volna, csak hogy így a pályázat eredményét meghamisíthassák; megtámadták a nyelvkönyvet, mielőtt még látták volna; megtámadták mielőtt azt nyilvánosságra bocsátottuk volna!! Minderre hallgattunk, ügyet sem vetve rájuk, mert ilyesmikre felelni, méltóságunkon alulinak tartottuk.

Hallgatásunk által felbőszítve, néhány nap előtt egy országos (?) szervező bizottságot alakítottak (ez az a bizonyos lyuk, mely köré még az ágyut kell önteni); felhívást küldtek szét, különösen a falusi és kisvárosi tanítókhöz, csatlakozásra szólítván fel őket; egyben kérve-kérik a kartársakat, hogy hozzájárulásukat

egy mellékelt levelező-lapon *Barna* Jónás úrnál jelentsék be; az illetőket persze már eleve a szervező bizottság tagságával tisztelték meg. Naiv, régismert kortesfogás ez; mintha nem tudná ezt ma már mindenki, hogy minden párt-szervezésnél egypár tucat elnököt és alelnököt, száz vagy ezer bizottsági tagot neveznek ki a klikkek emberei, akik így remélnék voksokat nyerni.

A felszólítás mellett programot is küldtek szét, melyet lapocskájuk, a hangzatos című Magyar-Zsidó Tanítók Lapja, utolsó száma élén közöl, mely egyebekben azonban folytatja eddigi pizskolódásait.

E lapocskával nem foglalkozunk most sem, mert attól minden jóízű ember undorral fordul el. De a „Szózat a hazai zsidó tanítósághoz!” cím alatt közölt programra, — nem szívesen bár, de számos testület és tagtárs kérelmére és egyenes felszólítására — mégis egy pár szóban reflektálni akarok.

A szerénység mezébe öltöztetett bevezetésben öndicséretüket zengik és saját érdemeiket emlegetik hangos szóval (kár, hogy ez érdemeket oly mély homály borítja) s aztán hirtelen fordulattal nekirontanak az egyesület jelenlegi vezetőségének. Felsorolják az elnökség egész „bünlajstromát!” Elmondják, hogy tehetetlen, érzéketlen, gyenge s okozója az egyesület hanyatlásának stb. stb. Persze az egyesület stagnálását, hanyatlását mint tényt állítják oda. Hm! hm! Milyen csodálatos dolog is ez! Hát ily gyorsan, rövid két év alatt egy ily régi, jól szervezett egyesület hogy sülyedhet ennyire! Hiszen számos tagból álló vezetőségéből csak egy-két ember vált ki, kik 2 évvel ennek előtte egész más nótát, a mostanival épen ellenkezőt fújtak! No de nézzük a vád egy pár részletét is. A vezetőség, csakis a vezetőség az oka, hogy a tanítók fizetését még nem emelték, a nyugdíj-törvényt még nem revideálták; a vezetőség és nem a hitközségek szegénysége vagy egyéb helyi körülmény az oka, hogy üresedések esetén a tanítói fizetést lejjebb szállítják, hogy felekezeti iskolákat beszüntetnek (pl. Nagy-Rippényben, hol egy szép napon az iskolának 1, mond egy szál tanulója maradt) és hogy a felekezeti iskolákat államosítják. Persze, a vezetőség elmulasztotta a szatmári, nagybecskereki, abaujszántói stb. hitközségeket karhatalommal kényszeríteni arra, hogy tartsák fenn továbbra is iskolájukat; ugyancsak a vezetőség mulasztása az is, hogy meg nem akadályozta a kormányt abban, hogy ez iskolákat átvegye. Egyszóval minden országos és felekezeti mizeriának ez a vezetőség az oka! Mi sem természetesebb tehát szerintük, minthogy ezt a tehetetlen vezetőséget el kell csapni, annál is inkább, minthogy a szervező bizottság gondoskodik majd más vezetőségről, mely nem fog ily óriási mulasztásokat elkövetni, sőt a világraszóló programot meg is fogja valósítani!

Vegyük szemügyre már most e fényes program egynéhány pontját. Van ott elég, nem fukarkodtak ebben az urak. Oda fognak hatni, hogy a kormány szubvencionálja a zsidó iskolákat, hogy a *kormány* (melyről eddig mi azt hittük, hogy az államosítás elvét törekszik keresztülvinni) *zsidó népiskolákat állítson fel* az ország mindazon részeiben, hol ilyenek eddig nem voltak, hogy a zsidó népiskolák mellett gazdasági, részint iparos szakképző tanfolyamok létesíttessenek, (hogyan, mi módon, miből? ezt kérdezni is szentségtörés); oly tanterveket fognak készíteni, melyek hivatva lesznek *tanuló*

gyermekeinket és iskoláinkat a középkori skolaszticizmus nyüge alól felszabadítani. No ez aztán a lesujtó kritika, ezt mondják neked, zsidó tanítóság, azok, kik vezetőid akarnak lenni; szerencse, hogy a felsőbb tanhatóságoknak, a tanügyi kormányznak és felekezetünk vezetőinek más véleménye van a zsidó tanítóság érdemdús, mintaszerű működéséről! De nem jutottunk még a bőséges ígéreteknek a végére. Igérnek még tanítói otthont, hol hely léssen elaggott kartársaink, árváink és a főiskolákat látogató gyermekeink számára; ígérnek zsidó ifjusági iratokot, nőképző-intézetet, internátust a zsidó tanítóképzőintézethez, özvegyeinknek nagy összegű segélydíjat, a családot fentartó özvegynek pedig a keresetképeség megteremtését, gleichenbergi és karlsbadi alapítványi helyeket és bőséges fizetést és nyugdíjat. Valóban lélekemelő! Boldog kor és szerencsés nemzedék, mert boldog léssen, ki tanítónak fog születni és az így megteremtett boldogság át fog származni hazánk zsidóságára, az egész nemzetre, az emberiségre és elkövetkezik majd az óhajtvá várt messiási kor; sőt a vad népek sem fogják felfalni embertársaikat, mert ők is boldogok lesznek, hiszen megkapják majd a „Magyar-Zsidó Tanítók Lapját“ — ingyen.

De a szervező-bizottság bölcs, előrelátó gondoskodásában nem elégszik meg avval, hogy a megválasztandó vezetőség számára megállapítja ezt a gyönyörűséges programot, hanem megadja önzetlenséggel és nagylelkűséggel a megvalósításhoz szükséges eszközöket is. De ne higgyétek, hogy készpénzben — ahhoz csak egy pár milliócska kellene — nem, ők mindezt egy igen egyszerű eszközzel fogják megvalósítani: Az ő szavukra az általános jótékony-ság, egész felekezetünk, vagy talán az egész ország közjótékony-sága csakis az ő programjuk megvalósítására fog törekedni. Új intézményeik pedig igen realis alapból fognak támadni, mindent *hozomra* alapítanak majd. Az Otthon számára háromemeletes bérházat szerezni — mi sem könnyebb annál! Hiszen a fővárosi bankok epedve várják, hogy találkozzék valaki, kire szives-örömet rásózhassák kölcsönrel túlterhelt házaikat. S mi lesz majd akkor, (ha ugyan ilyen házra szert tehetnek, talán fényes összeköttetéseiknél fogva, melyekre oly titokzatosan utalnak), ha az amortizációs részleteket le nem fizethetik? Egy kis krach, de erre ökelmék nem gondolnak. Hogy is ne, mikor a ház bolthelyiségeinek bére elegendő az amortizáció fedezésére. A kérdésnek milyen egyszerű megoldása ez, igazán genialis terv. Most már csak arra vagyok kíváncsi, hogy annak a bizonyos háznak első tulajdonosa miért ment tönkre, mikor ő a ház összes helyiségeinek bérét élvezhette, vagy miért elégszik meg az a bank egy olyan kis amortizációs részlettel, mely a boltok bérének felel meg, mikor most az összes helyiségek bérösszegét kapja meg? De ez bizonyára kishitűség, akadékoskodás, az ő számításuk pontos, mert az otthon templomtermének üléseiből befolyó jövedelem, meg a jótékony adományok (különösen náaturaliakban), meg a bérjövedelem fölöslege (igen, ilyen is lesz!) ezek mindent fedeznek majd és a program meg lesz valósítva az egyesület megterheltetése nélkül. Ez csak genialis; aki ezt nem érti, aki ennek a számításnak a pontosságát be nem látja, az tanulja meg újra és jobban az egyszerűet.

De kisebb tervekkel is foglalkoznak, amint azt már felsoroltam. Gleichenbergben és Karlsbadban 5—5 alapítványi helyét fognak létesíteni a fürdő-

*

segélyre évenként előirányzott összegekből. És ha majd valamelyiteknek Pöstyénbe, vagy Hallba, vagy a Balatonhoz kell mennie orvosi rendeletre? hát annak a számára nem lesz pénz, menjen az is Karlsbadba.

A zsidó tanítóképző-intézet számára oly szükséges internátust, azt egy tollvonással fogják megteremteni: eltörlik majd a szeminarium alsó tanfolyamát. Nem fog az hiányozni, mert a szervező-bizottság nagytudományu hitoktató tagjai fognak aztán majd bizonyára ingyen előadásokat tartani a szemináriumi hallgatóknak a különféle héber és talmudi tantárgyakból.

De vannak nekik komoly szinezetű pénzügyi javaslataik is. A legbőségesebb jövedelmi forrássá fogják átvarázsolni a könyvkiadói vállalatot vagy úgy, ha házilag kezelik, vagy úgy, ha bizományba adják. Első esetben könyveink majd legnagyobbbrészt nyakunkon maradnak, mert a közvetítő könyvkereskedők inkább az egyéb, nagyobb hasznot hajtó kiadványokat fogják terjeszteni, ami hasznunk pedig maradna, azt megeszi majd a házi kezelés temérdek költsége; a második esetben pedig a rabatt és a del credere összege fogja a tőkét és jövedelmet megemészteni. Ismerjük mi már e módokat, egyesületünk egy időben ki is próbálta azokat. De van még ilyen harmadik és negyedik, a kiadványainkkal összefüggő tervük: Vegyük meg könyveink szerzői jogát örökáron. Ezt a nótát már ismerem, az egyik ilyen „fenkölt gondolkozásu“ szerző már évekkel ezelőtt a fülembe zengte, de én siket maradtam. Mert a legegyszerűbb számítás meggyőzött arról, hogy a megváltási összeg évi kamatja, hozzászámítva az új kiadás javításának és corrigálásának költségét, (mert a szerző aztán majd nem törődik az újabb kiadással és a javítást és corrigálást nekünk kell majd jó fizetésért végeztetni) legalább egyenértékű az esetleges jövedelemmel. Ép ilyen gyönyörűsége ama tervük is, hogy egyesületünk nemcsak saját, hanem minden más kiadványt is propagáljon százalékos haszonrészesedés mellett. Ilyen tervek rövid idő alatt alaposan tönkretennék könyvkiadóvállalatunk szilárd bázisát és mihamarább oly helyzetbe kerülhetnénk, hogy betegeinket, özvegyeinket, árváinkat csak utalványokkal segíthetnők: tanítók, iskolák, községek és szerzők tartozásaira kiállított utalványokkal.

Ha gyönyörűségeis terveikkel már ily terjedelmesen foglalkoztam, hadd szóljak még egyetlenegyről egy pár szót. Kitünő szerzők által megírandó, különösen felekezeti ifjusági iratok kiadása révén 8—10,000 korona (!!) tiszta jövedelmet biztosíthatna magának évenként, ez urak véleménye szerint, egyesületünk. E felekezeti szellemben író kitünő szerzők bizonyosan 2—3 esztendő óta nőttek ki a földből! Mert tudom, hogy új olvasókönyveink szerkesztése idején a vidéki tanítók által írt és beküldött olvasmányok — az olvasókönyvek szerzőjének állítása szerint — egytől-egyig hasznavehetetlenek voltak, annak ellenére, hogy a teljes választmány ily olvasmányok honorálására külön 600 kor.-át szavazott meg. És tudjátok-e, hogy kell az ilyen ifjusági iratokat propagálni? Az ember maga írja és kiadja az ilyen füzetecskéket, megtakarítván az írói honoráriumot, naponta órákhosszat leveleket ír az ország minden vidékére, hozzátartozói expediálják a könyveket, s ami a fő, minden egyes tanítónak kéretlenül is nyakára küld 5—100 példányt, akkor aztán sikerül *egyszer* vagy talán kétszer egy nyári üdülés költségeire ez úton szert tenni. Közvetlen közletről láttam én már ilyet.

E hiú tervek és kiesztelt lehetetlen reformok megvalósításának kísérlete is, mélységes meggyőződésem szerint, rövid idő alatt az anyagi és erkölcsi csődöt idéznék elő, megdöntենék egyesületünket. Amit lelkes férfiak 37 év előtt alapítottak, amit a zsidó tanítóság legjobbjai létesítettek és lankadatlan eréllyel, nemes áldozatkészséggel fentartottak és fejlesztettek, az egynehány kapaszkodó ember prédájává legyen személyes érdekeik kielégítésére? Nem és ezerszer nem! Ez nem lehet a zsidó tanítóság akarata, szándéka.

És nézzük csak meg, ki az a 12 ember, kinek varázsszava rábirhatná a magyar zsidó tanítóságot, hogy az eddig helyesnek és üdvösnek, sikeresnek és célravezetőnek ismert irányt elhagyja és vakon spekulációknak áldozza fel javait? Vezetőik egynehány hiuságában sértett, vagy a bosszuvágytól elvakított ember. Felekezeti iskolánál működő tanító egy sincs köztük. Néhány fővárosi elemi és polg. isk. tanító, két-három hitoktató képezi a vezérkart, a többi pedig állás nélküli, óraadó fiatal ember, legtöbbször ismeretlen nevek, kik eddig egyesületünk-től távol álltak. Hol vannak a többiek, az ismert nevek, kiknek érdemeit egyesületünk története feljegyezte? hol a hitközségi, mindkét nembeli elemi és polgári iskolai tanítók, az izr. árvaházi és siketnémaintézeti tanítók, a hitközségi hitoktatók és vallástanárok nagy száma, a képzőintézet és szemina-rium tanárai? hol a fővárosban élő nyugdíjas, érdemekben megőszült tag-társak és a székes-főváros szolgálatában álló nagyszámú zsidó tanítók? hol egyesületünk nemeslelkű, áldozatrakész pártoló és tiszteletbeli tagjai? és végre hol vannak ama vidéki tagtársak, kik egyesületünk fentartó oszlopai, kiket mindegyikünk becsül és tisztel? De hiába keressük ama kétszáznál is több, őket állítólag pártoló tagok neveit, kikkel a szervező-bizottság nevelés- elbizakodottságában már előre dicsekedett. Megigérték, hogy közölni fogják e neveket, de később meggondolták a dolgot. Nem akarják őket kellemetlenség- nek kitenni — így mondják a hamisak; de kitől félnek, csak nem a *tehetetlen* vezetőségtől!

Zsidó tanítók! Hozzátok szóltam, hallgassatok felvilágosító szavamra. Nem a mi érdekünkben, hanem **למען אחי ורעי ארברה נא שלום בך!**

Ti vagytok hivatva megítélni, kik a békés munkásság emberei és kik a visszavonás s a békétlenség szitói, kik építenek szólnak hozzátok s az igazság szavaival és kik rombolnak még szózatukkal is. Álljatok résen most is, mint mindannyiszor, ha az egyenetlenség megbontani igyekezett zárt soraitokat! Cselekedjete és vezéreljen benneteket tetteitekben az igazság szelleme!

Isten velünk!

Kornfeld Gyula.

Az ifjusági könyvtár kezeléséről.

Az ifjusági olvasmányokról ez év tavaszán Miskolcon tartott felolvasásomban arra a végső eredményre jutottam, hogy „a helyesen összeállított és jól kezelt“ ifjusági könyvtár a nevelés-oktatás egyik fontos segítő eszköze.

Mert valóban e kettőn, t. i. a helyes összeállításon és jó kezelésen fordul meg e könyvtárak minden jótékony hatása. Ha válogatatlanul, össze-visszaszedett könyveket halmozunk egybe és azok kezelésében a pedagógiai szempontokra kellő figyelemmel nem vagyunk, akkor kár minden fáradságért. Az ilyen „könyvtár“-nak több a kára, mint amennyi a haszna.

Mint minden tanítási és nevelési eszköz alkalmazásának, az ifjusági könyvtár vezetésének is megvan a maga helyes módszere. Nem lesz talán teljesen fölösleges és érdektelen, ha e lap ez évi 5. és 6. számaiban megjelent szerény dolgozatomban foglaltak kiegészítéséül az ifj. könyvtár vezetésének módszeréhez — amelyet magam is alkalmaztam — a következőkben néhány igénytelen adattal hozzájárulok, alkalmilag fölemlítve egyet-mást e könyvtár sok évi vezetése alatt szerzett gyakorlati tapasztalataimból is.

1. *A helyi körülmények figyelembe vétele.* Az ifjusági könyvek megválogatásánál elsősorban is figyelembe veendők a helyi körülmények.

Nemzetiségi vidéken fekvő iskolának idegen ajkú tanulói részére természetesen csak igen könnyű és egyszerű stílusban megírt, rövidebb lélekzetű olvasmányok valók. Leginkább apró mesék, kisebb fajta, esetleg tréfás elbeszélések, rövid, inkább elbeszélő versek gyűjteménye válik be itten. Lélektanilag könnyen megfejthető, hogy a még az olvasási készséggel is hadilábon álló, a nyelv megértésének nehézségeivel küzdő gyermek hosszabb lélekzetű olvasmányokba belefárad, ez a fáradság azután kedvét szegi és a további olvasástól visszariasztja. A kisebb terjedelmű olvasmány azonban nyugvó pontot nyújt; a nehézségek leküzdésének kellemes érzete, valamint a megértésen és sikeres munkán érzett öröm a gyermek olvasási kedvét éleszti. — Ily vidéken egy évfolyammal magasabb osztályban kezdhető a könyvtár igénybevétele. Ezenfelül gyérebbs alkalommal kell könyvet osztani és a tanító több gondot fordítson az olvasottak megértésére, miután ily vidékeken a gyermekek magyar szókincese kezdetben még igen szegény.

2. Figyelembe veendők másodsorban az iskola *anyagi körülményei is*. Szegényebb iskolánál természetesen nem állítható föl e könyvtár egyszerre a maga teljességében, hanem csak évről-évre lassan fejleszhető. Azonban első szempont gyanánt itt sem a könyv olcsósága tekintendő, hanem a jósága. Inkább kevesebb legyen a könyv, de mind jó. Maga a megválogatás nagy bajjal nem jár, mert a Pósa Lajos szerkesztésében megjelenő „Filléres Könyvtár“-ban (kiadó Singer és Wolfner, Budapest) és a Benedek Elek szerkesztette „Kis Könyvtár“-ban (kiadja Wodianer F., Budapest) csupa olcsó és sok igen jó könyv van.

Szervezhető-e szegényebb iskolánál is az ifjusági könyvtár? Igen; mert olyan szegény egy iskola sem lehet, hogy pusztán a szegénység akadályá lehessen a könyvtár megalapításának. Legrosszabb esetben a tanulóktól egy-egy könyv elolvasásáért beszedendő 1—2 fillérnyi olvasásdíjból is megteremthető a könyvtár alapja és ebből lassankint tovább is fejleszhető. Ezt tapasztalásból is tudom. Csak az első néhány koronát előlegezze az ügybuzgó tanító a magáéból. Ha a közönség felismeri — már pedig felismeri — e könyvtár hasznát, lehetetlen, hogy az amugy is gyermekeink szülőiből alakult iskolafentartó hatóság előbb-utóbb ne keressen és keresvén, ne találjon módot e könyvtár segélyezésére vagy teljes átvételére is, úgy, hogy az olvasásdíj szedése ekkor már feleslegessé váljék. Ezt is tapasztalásból mondhatom.

Ne tartson vissza a könyvtár megalakításától senkit az a hit, hogy az olvasásdíjak szedése pedagógiailag talán ártalmas. Éppen nem. Az, hogy pénzt erre adja a gyermek és nem egyébre, éppen legjobban mutatja olvasási kedvét; de biztosíték ez arra is, hogy a gyermek a könyvet nemcsak kiveszi, hanem majd el is olvassa. A szegény, de igyekvő és olvasni szerető gyermekek e díj fizetése alól fölmenthetők. Sőt jutalom gyanánt esetleg mások is. Ahol azonban, mint említém, a kellő támogatás az iskolafentartó részéről megvan, ott az esetről-esetre fizetendő díj szedése egyáltalában mellőzendő. Leghelyesebb a könyvtárdíjat az iskolaév elején a beiratásdíjakkal együtt szedni be, illetve a beírásdíjak egy részét a könyvtár fejlesztésére

fordítani. A közoktatási miniszterium is így rendeli ezt el a közvetlen fenntartósága alá tartozó intézetekre nézve.

3. *Mikor és mennyi olvasni valót adjunk?* Amidőn tanítványainkat szellemi épülés céljából megfelelő könyvekhez juttatjuk, gondunk legyen arra is, hogy a gyermek magát olvasni valóval túl ne terhelje. Nem éppen kevés tennivalót nyújt az igyekvő gyermeknek iskolai dolgainak elvégzése is. Ma még nem tartunk ott, hogy kimondhatnók elvül, miszerint elég a gyermeknek annyi szellemi munka, amennyit az iskolában végez; otthonra nem adunk neki semmi munkát. Jó világ lesz a gyermekre, no meg a tanítóra is, amikor ez így lehet; amikor a túlterhelés majd teljesen megszűnik. A mai rendszer szerint vagy 5 órán át van a gyermek naponta az iskolában befogva, igen sok zsidó iskolában még ennél is tovább. Nem elég volna-e neki ennyi időt szellemi munkában eltöltenie? Kell-e még ezenfelül otthoni munkát is rásózni a gyermekre, hogy terhes lévén neki ez a sok dolog, az iskolázást időelőtt meg tudja? Hogy ideje ne maradjon kellő testmozgás végzésére, testedzésre? Ugyis eléggé gátolja az iskolában eltöltött idő a testi fejlődést, mert nagyon kevés iskolában mintaszerű a berendezés. A rossz berendezésű iskolahelyiség pedig nemcsak hogy akadályozza a testi fejlődésnek, de sok esetben majdnem elnyomorítja a testet. Időt és alkalmat kell tehát engednünk a gyermeknek a rossz iskolai padokban elgémberedett tagjainak kinyújtására, a szabad mozgásra, játékra. Ezért is, a túlterhelés elkerülhetése végett minél ritkábban, hetenkint csak egyszer, vagy legfeljebb kétszer adjunk a gyermeknek olvasni valót. Ekkor is csak kisebb terjedelmű könyvet. Vaskos könyvnek egyáltalában nincs is helye elemi iskolai könyvtárban. — Én csak az őszi és téli hónapokban adok olvasni valót, amikor a gyermek inkább a szobába van szorulva. Tavasszal töltse a gyermek fölös idejét a szabadban.

4. *Kik vegyék igénybe a könyvtárt?* Könyvet csak IV., V. és VI. osztályu tanulónak adjunk *kívánatra*; a III. osztályból pedig csak az idősebbek és előrehaladottabbak kapják, ha erre igyekezetekkel és jó viseletökkel részesülnek. Általában azt a szokást lehet követni, hogy csak az a tanuló kap a hét végén (zsidó iskolában legjobb pénteken) ifjúsági könyvet, akinek magaviselete és tanulásbeli előmenetele a hét folyamán nagyobb kifogás alá nem csett. Ez fegyelmező hatású lesz és szorgalomra is serkenti majd azokat, akik olvasgatni szeretnek. A könyvek tartalmának az iskolában leendő megbeszélése, az előolvasás és egyéb népszerűsítési módok alkalmazása előmozdítja a gyermek olvasási kedvét. S mert az olvasási kedv nagyban hozzájárul a gyermek művelődési igyekezetéhez, azon legyünk, hogy minél több tanulót bírjunk rá erkölcsi eszközökkel a könyvtár igénybe vételére. Ne erőltessük azonban az olvasásra azt, aki erre magától hajlandóságot nem mutat. Az erőltetés úgy sem vezetne eredményre. A gyermek elvinné ugyan a könyvet, de el nem olvasná. Nagyobb mértékben rongálná is, mint az, aki a könyvvel örömet foglalkozik, mert csakis ez tudja a könyvet megbecsülni. A szülők se igyekezzenek gyermekeikre kényszerrel hatni, hogy olvassanak. Ezen nem volna semmi áldás. Aki olyasvalamit kénytelen végezni, ami nem szíve szerint való, az azzal már túl is van terhelve.

Aki a könyvet rongálja, büntetésből hosszabb-rövidebb ideig ne kapjon olvasni valót; akinél pedig valamely könyv elkallódott és a kárt jó szántából meg nem térítette, példaadásképpen egy egész évre is eltiltandó a könyvtár igénybe vételétől.

5. *Meseórák.* Amely iskolában erre elegendő idő szakítható, nagyon érdemes hetenkint egy-egy — nevezzük pl. így — meseórát az órarendbe fölvenni. Rendkívüli mértékben előmozdítaná ez a könyvtár népszerűsítését, az olvasási kedv élesztését. Az értelem és kedély képzésére is nagyon jó hatással volna. Akként volna felhasználható ez az idő, hogy az óra egy

részén a könyvtárban lévő valamely könyvből a tanító maga olvasson elő természetesen mintaszerűen, ami a szépolvasás iránt való érzéket is fejleszteni a tanulóknak, az óra további folyamán pedig a tanulókkal olvastatná föl, jutalmul csakis a jobb olvasókkal. Ez arra ösztönözné a többi is, hogy az olvasási készséget elsajátítani igyekezzenek.

Hogy mily jó hatása van ez óráknak a gyermekre, magamról tudom. Régen volt már, de ennek ellenére is élénken emlékszem még rá, mennyire örültünk, mikor *Brett* Mór balassagyarmati tanítóm osztályában, akinek vezetése alatt az elemi iskolai IV. osztályt végezni szerencsés voltam, hacsak néhányszor is évente, ilyen óra volt.

De még inkább ismerem e jó hatást saját tanítói gyakorlatomból. Nem jut rá időm, hogy hetenkint egy órát fordítsak erre a célra. Meg kell elégednem vele, ha minden két hétben csak egy rövid félórát elcsiphetek is tanítványaim közreműködésével a rendes tanítási időből. Tanítványaim közreműködését e dologban úgy értem, hogy fokozott igyekezetekkel teszik lehetővé ennek az óhajta várt időnek, hogy úgy mondjam — a megtakarítását. Csak látni kell őket az ily órákon. Bár az utolsó tanítási órára — közvetlen 12 óra előttre — hagyjuk az ily felolvasást, fáradságról, figyelmetlenségről dehogy is lehet szó. Ellenkezőleg. Feszült figyelemmel, a gyönyörtől csillogó szemekkel kísérik minden mozzanatot. Érdekes ilyenkor megfigyelni az ártatlan és kedves gyermekábrázolatokat, amelyeken ott tükröződik az egyre váltakozó kedélyhangulat. Együtt örülnek, együtt bánkódnak a rökonszenvöket megnyert hőssel, majd meg bosszuság és harag ül ki arcukra annak neve hallatára, aki rossz cselekedeteivel ily érzelmek nyilvánítására szerzett érdemet. Ujjonganak a jó kimenetelen, az igazság győzelmén, a hamisság bukásán. Nem egyszer könyvet sajtolt ki szemökből valamely érzékeny történet, vagy pedig önkéntelen éljenzésre ragadta őket, ha valami nagyon kellemes, nekik igazán tetsző dolog előolvasása ért véget. Ezek az órákon szinte tapasztalatilag szemlélhető a romlatlan, a hajlítható gyermeki léleknek sokféle, de vonzalmával mindig az igazság és szeretet felé hajló nyilvánulása.

(Folyt. köv.)

S.-A.-Ujhely.

Grossmann Mór.

Magyar-zsidó ifjusági irodalom.

(Felolvastatott a bács-bodroghmegyei fiókkör jul. 3-án tartott ülésén.)

(Vége.)

Most pedig, hogy megállapítottuk az ifjusági olvasmányok kellekeit és azok helyét a nevelés munkájában, foglalkozzunk a magyar-zsidó ifjusági irodalommal. Előbb azonban hagyjuk el az „ifjusági“ szót és lássuk csak a magyar-zsidó irodalmat. A magyar-zsidó irodalom első terméke a bibliának a hagyományos zsidó szellemben magyar nyelvre való fordítása. Az első fordítást azóta sokféle jobbnál jobb más követte. Éveken át volt a biblia, valamint a zsoltároknak Mannheim volt bajai tanító által, Eszter könyvének Bauer által történt fordítása az egyedüli termék. Később jelent meg Mannheim imakönyve zsidó nők számára. Idők multán kiadásra kerültek különböző gyűjteményekben talmudi mondások és elbeszélések. A legújabb időben az I. M. I. T. foglalkozik — nevéhez méltón — a magyar-zsidó irodalommal és „Évkönyv“-eiben közread tudományos és belletristikai műveket, melyeknek tárgya a magyar-zsidók társas életéből, a bócherok életéből lett meritve és más olyan kérdésekkel is foglalkozik, melyekből kitűnnek azon érintkezési pontok, melyek a magyar irodalom, a magyar história és a zsidóság közt fennállanak. Ugyancsak az I. M. I. T. kiadásában jelenik meg egy új szentírás

fordítás, és megjelennek a magyar-zsidókat érdeklő történelmi művek részben a magyar zsidóság, részben a régi zsidóság életéből. A legközelebbi jövőben meg fog jelenni egy Oklevéltár, mely a magyar zsidóság történelmét lesz hivatva megvilágítani és gyűjti a magyar-zsidóság folklóre anyagát, amely azonban azt hiszem, hogy csak földrajzilag lesz a magyar zsidóságé, mert folklóre-anyaga kilencztedrészben az északkeleti zsidóságnak van, egy tizedrésze az anyagnak másfelé van elszórva a hazai zsidóságban, de azt hiszem ott is ki lehetne mutatni az északkeleti eredetet. Hogy ez így van, egészen természetes, ha elgondoljuk, hogy az északnyugati zsidóságnak milyen nagy a műveltsége német-, az alföldi magyarságnak magyar nyelven. Már pedig a folklóre virágzása nem halad egy csapáson a műveltséggel, sőt az első kikerüli a másodikat. Az I. M. I. T.-tól függetlenül jelentek meg műfordítások zsidó költőkből. Makai Emil és utóbb Patay József adtak becses műveket a magyar-zsidó közönségnek. De Kiss József, Kiss Arnold és mások is irtak szebbnél-szebb verseket — leginkább ünnepre való imádságokat.

Van a magyar-zsidó irodalomnak még másik hajtása is. Gyöngye hajtás, de ne bántson azért bennünket és ne búsuljunk rajta. Utóbbi időben ugyanis zsidó szerzőktől jelentek meg belletristikai dolgozatok, melyekben a szereplőket cselekvésre indító motívum zsidó voltak. Hogy az ilyen munkák irodalmi szempontból mennyire elhibáztak, azt nem nagyon kell emlegetni, hisz mindnyájan tudjuk, hogy emberi cselekedetek motívumai csakis általános emberi, jellembeli tulajdonságok lehetnek, és hogy példát mondjak: a vallásos kedélyre a templom hat, kire-kire az ő felekezetének temploma; az Istenétől elszakadtat egy-egy gyermekkori emlék hirtelen visszavezetheti Teremtőjéhez, de mindenkit az ő emléke, az ő lelkében szunnyadó hangulat. Hanem azt kiemelni és arra építeni irodalmi munkát, hogy valakire azért hat a templom, mert zsidó templom, elhibázott dolog. Nem irodalmi termékek ezek éppen úgy, mint nem voltak irodalmi becses bíró művek a múlt század elején irt drámák, ahol a cselekvést egy-egy „Éljen a haza“ felkiáltás vitte előre. Ezen szempontból elismeréssel tartozunk az Akadémiának, hogy nem fogadta el kezelésre a Kunewalder-alapítványt, melynek kamatai olyan műnek lettek volna kiadandók, melyben a zsidó, mint jó ember szerepel. Hála Istennek, mi zsidók nem vagyunk a legrosszabbak és akad köztünk elég nagy számmal jó ember. Különben is nem az a fődolog az irodalmi műben, hogy a zsidó jó-e, hanem az, hogy a mű irodalmilag becses-e és az emberek benne emberiesen, a logika szabályai szerint cselekednek-e?

Már pedig a jelzett alapítvány értelmében a leghitványabb fércmű is kaphatott volna jutalmat, ha benne egy zsidó „jó ember.“ Az ilyen irodalom nem irodalom.

Van a magyar-zsidó irodalomnak egy másik ága és pedig részben nem eredeti, hanem fordítás. Nevezetesen a külföldi ghetto zsidóság életéből vett elbeszélések, részben a magyar zsidóság múltjából vett történetek. Leginkább gyenge magyarsággal és nem irodalmi stílusban irt dolgok. Utóbb *Seltmann* Lipót hódmezővásárhelyi rabbi és *Mezey* Ferenc irt „Életképek“-et, előbbi a „böcher“-ok életéből, utóbbi a maga gyermekkorából sorol fel visszaemlékezéseket. Mindkettő oly színesen, oly előkelő stílusban, hogy gyönyörűség olvasni. Utóljára hagytam két genret, melyek mindegyike megérdemli, hogy felemlítsük. Az első csoport olyan elbeszéléseket tartalmaz, melyekben a zsidó katona. Ezekben általános emberi vonások uralkodnak. A katona, aki a távolból haza vágyódik ünnepelni, a katona, aki fogyatékos eszközökkel és nem egészen alkalmas körülmények között gyászolja halottját, mindezek általános emberi vonások célzatosan egy bizonyos formába öntve. Itt sorolhatók fel azok a katonatörténetek, melyekben a zsidó katonát gyötri a paraszt altiszt, vagy műveletlen főtiszt, mert zsidó. Azonban ezek a történetek talán nem is ide sorozandók,

*

mert az aktív alakok benne nem zsidók, nem is más felekezetűek elsősorban, hanem legkivált barmok, akik az emberi társaság szégyenfoltjai, ha bármily alakban imádják is — ha imádják — Istenöket. Legutoljára hagytam — valóban célzatosság nélkül *Haber* Samu leírásait, melyekben a romlatlan hitű, buzgó vallásos zsidók ünneplését írja le pompás kedéllyel, aranyos humorról, előkelő stílusban.

Ime hölgyeim és uraim! Azt hiszem, hogy bár rendszertelen, de teljes képet mutattam be e sorokban a magyar-zsidó irodalomban előforduló válfajokról. Sok rendszert nem is lehet még megállapítani benne, mert fiatal hajtás még a magyar-zsidó irodalom a magyar irodalom előfáján. Lássuk tehát, hogy mely faj sorolható ezekből az ifjúsági irodalomba.

Előbb azonban tisztába kell jönnünk, hogy a magyar-zsidó ifjúság és a magyar nem zsidó ifjúság észjárása, gondolatvilága, kedélye, műveltsége közt van-e különbség? Erre nézve a leghatározottabban nemmel kell felelnem. Száz meg száz gyermeket tettem megfigyelésem tárgyává és azt tapasztaltam, hogy a magyar vidékek zsidó vallású gyermekeinek műveltsége, észjárása, gondolkodása, kedélye teljesen azonos a magyar vidék nem zsidó vallású gyermekekével, sőt a nem magyar vidékek zsidó vallású gyermekei a legközelebb állanak a magyarsághoz, amint ezt az összes tényezők ki is mutatják, s ha eredetileg a magyar zsidóság nép volt, ma kétségen kívül felekezet. Ennek következtében kimondhatjuk, hogy a magyar-zsidó ifjúság számára csakis olyan irodalmi olvasmányok alkalmasak, mint a nem zsidó ifjúság számára és a fölvelekben nem szabad különbséget tenni.

Visszatérve tehát az elhagyott ösvényre, megállapíthatjuk, hogy a bibliának akár eredeti szövege, akár fordítása nem ifjúsági olvasmány, hanem kell, hogy olvasmánya legyen minden embernek, férfunak, nőnek, ifjúnak és vénnek és úgy vélem, hasznos volna egy tisztán magyar nyelvű fordítást kiadni (héber szöveg nélkül), amelyet legkivált leányaink olvasnának. Természetesen kihagyásokkal, szinte in usum Delphini. A fentebb említett prózai szépirodalmi művek egyáltalán alkalmatlanok tárgyuknál fogva. A régi héber költők művei közt nincs az ifjúságnak való vers. Nem is volt a régi zsidó fiúnak ifjúsága, hiszen öt éves korában olvasta, tanulta a bibliát, tíz éves korában misnát tanult. Ez a két mű lekötötte egész életét. Kiss József „Ünnepnapok“ kötetében van azonban néhány szép vers, amely az ifjúság kedélyét képezni hivatva van. A bocher-életből és a fentemlített magyar-zsidó katona-életből merített elbeszélések tárgya és millieuje teljesen idegenszerű a mi gyermekeink előtt és így nem használhatók. A talmud *tanításainak* fordításai fölülte nehezek, de annál jobbak az agadikus részek, amelyek tárgyaik szerint elosztva, minden korbéli gyermeknek nyujtanak alkalmas olvasmányt, ha irodalmi stílusban fordítják. Végezetül a ghetto irodalomról kell szólni. Ez a ghetto irodalom fölülte fontos a mi szempontunkból nézve, mert az első művek, melyeket a magyar-zsidó ifjúság számára, magyar-zsidó irodalmi olvasmányul magyar nyelven közreadtak, a ghetto életből való elbeszélések voltak. Tárgyi szempontból teljesen idegenek voltak ezek a mi ifjúságunk számára, mert a magyarországi zsidó vallású ifjúság valóban kizárólag magyar és az az ifjúság, amely most él, nem talál szellemi összekötő kapcsokat a jelen és azon múlt között, melyben amaz elbeszélések játszanak. Nem tudom, okos dolog volna-e, ha a mi gyermekeinknek megengednők, hogy a ghettot megismerjék, mert a ghetto igaz, hogy kényszerhelyzetet jelentett a zsidóságnak, olyan állapotot, melyben a zsidó nem volt ember, de az a kor megszűnt és ha néha-néha a zsidóság helyzete kevésbé kedvező is, általában véve ma már kétségen kívül izraelita vallású magyarok vagyunk és nem volna jó erővel felfedni a régi dolgokat. A fátyol ráborult a régmultra. Hagyjuk rajta, mert nincs is okunk fellebbenteni. Az a véleményem, hogy az zsidó vallású fiatalság

nézzen előre, haladjon, tökéletesedjék és ne tekintsen vissza, mert megeshetik, hogy a multakon elmerengve elfogja a keserűség olyan állapotokért, amelyeket az igazságtalanság hozott ránk, de amelyeket jóvá tettek. Manapság úgy hisszük, hogy azok az idők megszűntek örökre. Legnagyobb ellenségeink csak azt vethetik szemünkre, hogy zsidó *nép* vagyunk. Ha ezt elfogadnók, akkor kívánjuk, álljon elő a szent István koronájához tartozó bármely nép a magyaron kívül és mutassa meg, hogy nyelve, tudása, gondolkodása, észjárása, műveltsége magyarabb, mint a zsidóé. Ha pedig elfogadnak — és tényleg el is fogadnak — izr. vallású magyaroknak akkor a kormány jelentéseiből mutatjuk meg, hogy a református és unitárius felekezet tagjain kívül a mi felekezetünk a legmagyarabb. Nem volna tehát okos dolog keserűséget ébreszteni és megbénítani a hasznos haladást. Ez az egyik ok, amely azt tanácsolja, hogy a ghettoirodalom ne legyen ifjusági olvasmány, hanem fegfeljebb a 18—20 évesek és idősebbek olvasmánya, mint olyanoké, akik már gondolkodni tudnak, hogy el kell takarítani mindent a gyermek elől, ami benne kellemetlen érzelmeket támaszthatna. Az élet az ő megpróbáltatásaival úgy sem kimél meg senkit sem és bűn volna a zsenge gyermek lelkét szükségtelenül megsomorítani, kedélyét lehangolni.

De hát hol a magyar-zsidó ifjusági irodalom? Nincs sehol, vagy legalább nincs említésre méltó, említésre érdemes részben a mennyiség szempontjából, részben a minőséget tekintve. Ám az nem baj és az sem baj, hogy eddig csak azt tudjuk, hogy milyen ne legyen és mi nem lehet a tárgya. Nem baj pedig azért, mert bizony igaz, hogy a költő nem parancszóra teremtődött és nem irt arról és nem írta azt, amiről vártak tőle poémát, amit akartak tőle. A költő születik és teremteni üzi, hajtja őt egy kimondhatlan csodás erő, amely feltétlenül megnyilatkozik, de megnyilatkozásához nem vár és nem is fogad el semmiféle direktívát. Ha a Mindenható kegyelme vagy a végzet szészélye, vagy bármily titkos erő úgy akarja, lesznek hívatott lángelmék, akik teremteni fognak olyan műveket, amelyek az ifjuság számára irvák és amelyek magyar művek lesznek, zsidó tárgyuk is lesz és irodalmilag is becsesek lesznek. Nem tudjuk, hogy milyen regulák szerint fognak azok készülni, nem is tudhatjuk, mert nem a regulák voltak a költői művek előtt, hanem költői művekből szűrték le a regulákat.

A cél, melynek érdekében leginkább a tanítók sokat fohászokdtek és fohászokdnak a magyar-zsidó ifjusági irodalomért, tiszteletreméltó, mert úgy vélik, hogy ezzel is eszközt nyernek a hithűség megerősítéséhez. Ám azt hiszem, hogy tévedésben vannak. A hívés a lélek veleszületett tulajdonsága, mely fejlődik, ha fejlődni képes viszonyok közt van. Ilyen viszonyokat kell teremteni azzal, hogy a gyermeket megtaníttjuk Isten nagyságára, bölcsességére, mely a természetben megnyilatkozik, jóságára, mellyel teremtményeit elhalmozza. Erősödik a hit a vallás gyakorlatával, de nem úgy, ha a hitélet műszavait visszük be az iskolába, hanem a gyermekeket a templomba visszük és ami a földolog, minden imát és a hitélet minden megnyilatkozását megmagyarázzuk neki. A szokás ezen a téren a legjobb tanító és a legmaradandóbb eredményeket idézi elő. Hogy példát mondjak rá, felemlítem, miszerint két évvel ezelőtt egy 14 éves fiú került a mi iskolánkba olyan környezetből (idegenből), ahonnan a gyermek nem hozott magával semmi vallásosságot. Nem tudta, mi a szombati nyugalom és nem tudta, hogy imádkozni is szokás. Nálunk a templomba ment télen-nyáron, hétköznapon is naponta kétszer és oly aktiv részt vett az istentiszteleten, annyira benne volt a hitéletben, hogy mikor hazakerült, a szülék, rokonok, sőt a helység rabbija is elcsodálkozott. A szokás hatalmánál fogva ott is imádkozott és élőpéldává lett a családban. Ezt pedig nem a magyar-zsidó ifjusági irodalom, hanem a vallásgyakorlat tette.

Erre kell súlyt helyezni, ezt kell mivelni. Tudom jól, hogy nagy, nehéz

munka, mert a 70-es és 80-as évek büneit, melyeket a középiskolai hitoktatás terén elkövettek, talán már némileg legyőztük, hiszen az akkori generáció mellé a fiatalabb és a vallásban képzettebb generáció kerül, amely részt kíván a hitéletből, de nagy akadályunk az, hogy leányaink vallásos nevelése még sok kívánni valót hagy hátra ma is és az anyák még mindig keveset tudnak a hitéletből. Ám kitartó munkával újabb és újabb, Izrael vallásában mindinkább megerősödtebb generációk fognak kikerülni a magyar-zsidó tanító kezei közül, a ház zsidóvá fog lenni akár a magyar-zsidó ifjusági irodalom segítségével, akár nélküle. Higyjük, hogy így lesz. Ezen hittel dolgozzunk mi zsidó tanítók és az eredmény el nem maradhat.

Baja.

Lengyel Manó.

SZEMLE.

a) Tanügyi mozgalmak.

× **A Tanítók-Házát felavatták.** Két évig épült e csinos hajlék. Telkét egy kisebb épülettel 208,000 K.-ért vették. Májig e ház összes költségei 658,000 K.-ra rugnak. Van benne a tanítók főiskolán tanuló gyermekei számára internátus, Bpestre ránduló tanítók számára néhány vendégszoba, itt van az orsz. ped. közkönyvtár és az orsz. tanszermuzeum. Lakik az internátusban 120 ifjú. Közülök 10 ingyenes, 60 féldijas, 30 egész dijas, meg 20 emelt dijas. Az internátust az Eötvös-alap tartja fenn mintegy 60000 K. évi költséggel, mely összeg alapítványok kamataiból, a tanulók befizetéseiből és az Eötvös-alap vagyonából kerül ki. Néhány ezer koronával az állam is segíti.

= **A gyermekek tanulmányozása.** Már egy ízben hirt adtunk arról a bizottságról, mely feladatául a gyermekek tanulmányozását tűzte ki. Ez a bizottság most elhatározta, hogy ez idén több ügykörébe vágó előadást fog tartani. Így szólanak majd: Ranschburg Pál dr. *a gyermekek szellemi vizsgálatáról*, vagyis, hogyan ismerhető fel, mely gyermek gyengetehetségű? Láng Mihály *a gyermekek játék-munkáiról*, Váradi Zsigmond *a gyermekek beszédjéről*, Streitmann A. *a gyermekek rajzairól*, Lázár Béla *a gyermekek képzelőtehetségéről* és Stein F. meg Kemény F. *a gyermek erkölcsi állapotának megítéléséről*. Végül elhatározták, hogy a gyermek képzeletvilágának kikutatására kérdőíveket bocsátanak ki, valamint kimondták azt is, hogy az 1904. évi egyetemes tanítógyűléssel kapcsolatban *gyermekművészeti kiállítást* rendeznek.

+ **A tanítónők szervezkedéséről** hallunk új hirt. A Magyar Tanítók Otthonának nőnevelési szakosztálya a folyó tanévben a következőkről fog tanácskozni: 1. A háztartási ism. népiskolák fejlődését és tantervkialakulását figyelemmel kíséri. 2. Vizsgálja majd, hogy a képzők mely társadalmi osztályból kapják a legjobb jelölteket, hogy a felvételi szabályzat ésszerűt módosuljon (lásd az áll. tanítók idevágó határozatát! Szerk.). 3. A nevelőnőképzést tökéletesebbé óhajtja tenni. 4. Sikra akarnak szállani a tanítónők jogaiért, hogy azok is lehessenek igazgatók (hisz vannak ilyenek az államnál is!), iskolaszéki tagok, tantestületi képviselők. 5. Végül kérdőíveket bocsátanak ki a vegyes (fiú és leány) osztályok vezetőihez, vajjon előnyös-e a két nem együttes tanítása s mi jobb, ha férfi- vagy ha nőtanító tanítja-e őket.

○ **Érintkezés a néppel!** Oly kevés jóakarát és még kevesebb komoly szándék mutatkozik arra, hogy népünket szellemi önállóságra, szabad gondolkodásra, a dolgok és fogalmak ismeretére tanítsák. Végre akadtak önzetlen emberek, akik művelni és tanítani akarják a népet: a Társadalomtudományi Társaság tagjai. Ezek egyelőre a fővárosban és annak környékén, munkások körében, népszerű előadásokat fognak rendezni. Tanítani fogják a történelmet, az élet szerveinek ismeretét, a természeti törvényeket s a hétköznapi életben használható orvosi és jogi ismereteket. Megakarják tanítani a népet *gondolkozni és érteni*. De hát országszerte is milliók meg milliók várják, hogy szellemük emberi értelemmel megtermékenyíttessék. Ki gondol ezekkel? Ezekkel gondoljon a tanítóság, közjük elegyedvén, terjessze köztük a világosságot, hadd legyenek *igaz emberré!*

× **Segíts magadon!** Az állami tanítók nagygyűlésén Kozma elnök felpanaszolta, hogy a tanítók leánygyermekai előtt ma már nem igen van más pálya, mint a tanítónői, amely legjobban meg is felel nekik. De sajnos, ebben a nagy kenyérharcban, mely korunkat jellemzi, éppen a tanítók gyermekei jutnak be legkevesebb számmal a képzőkbe; kiszorítják onnan miniszteri tanácsosok, az ügyvédek s a nagyságos urak ezreinek leányai, akik leginkább csak azért tolulnak a képzőkbe, hogy olcsón szerezzék meg a szükséges társadalmi miveltséget. Ha egy-egy tanítónak sikerül is nagy utánjárással, önérzetét bántó prótekciokereséssel bejuttatni a leányát, akkora „*stafirungot*“ kell előállítania, hogy akár férjhez is adhatná vele stb. A közgyűlés aztán Kozma indítványára kimondta, hogy kérvénnyel fordul a kormányhoz, szükség esetén a törvényhozáshoz, hogy valamiképen a katonaiskolákban másféle állású ember gyermekének csak akkor van helye, amikor már több katonagyermek folyamodó nincs, azonképen a tanítónőkészítőbe is más állású ember leányának a kérvénye, tekintet nélkül az iskolai bizonyítványának a fokozatára, addig számításba ne jöjjön, míg tanítógyermek folyamodó van. *Ember* János megtoldotta azzal, hogy tanítógyermek előtt más állású ember gyermeke kinevezést se nyerhessen. Kimondta továbbá a közgyűlés, hogy a tanítónőkészítőket szivesebben látná az olcsóbb vidéki helyeken, ahol a mezőgazdaság és konyhakertészetben is gyakorlati kiképzést nyerének a leendő tanítónők, mint luxusos központokon. Megnyerendő az eszmének az összes tanítóság s ha eredménye még sem lenne, akkor *a tanítók maguk állítsanak társadalmi uton leányaik számára tanítónőkészítőt*. Kozma elnök másik indítványa, mely szerint *megrongált egészségű, üdülésre szoruló tanítók számára klimatikus gyógy- és üdülőhelyeken az iskolatermekben a nyári szünetben ingyenes szállások rendeztessenek be*, szintén elfogadtatott.

= **Utasítás az új tantervhez.** A „Magyar Tanügy“ illetékes helyről nyert értesítése szerint az Orsz. Közoktatási Tanács állandó bizottsága még a folyó évben tárgyalja az elemi iskolai tantervhez készült utasítás-tervezetet, amelyet szakbizottsági tárgyalás alapján a tanács megbízásából *Alexander* Bernát írt meg. Ezzel kapcsolatban megemlíjük, hogy a rajztanárok a természetes amerikai rajzoktató mód szernek a tantervbe való beleillesztését sürgetik.

+ **A Népiskolai Könyvtárakat Intéző Bizottság** elé ezideig 300 kötet ifjúsági művet juttattak el a kiadók megítélés végett. December elejére várható az első könyvjegyzék, mely tájékoztatni fogja a tanítót arról, miféle könyvet szerezzen meg a tanulói könyvtár számára s különösen arról, mely könyvek selejtezendők ki.

b) Lapok.

× **Az igazi iparosnevelésről** írt érdekes cikket *Somogyi* Béla a Magyar Tanügy 1. számába. Cikkében párizsi útjának tanulságát írja meg:

Párizs városa 7 ipariskolát tart fenn fiúk számára és 6-ot leányok számára. Nem valami kényes úrfitenyészti iskolák ezek, de ideális magasságban vannak a műhelybeli iparosképzés fölött. A gyermekek, akik jó elméleti készültséggel, fölvételi vizsgálat alapján lépnek be, az iskolában három év alatt megtanulják mesterségüket és az ahhoz szükséges elméleti ismereteket. Persze az utóbbiakat nem 8—9 órai fizikai munka után, testben-lélekben elcsigázva, hanem munka előtt pihent testtel és elmével, aminek van is aztán fogana! Gyakorlati műhelyi munkában az első évben a 14 éves fiú heti 30—36 órát (napi 5—6 órát) tölt és ez teljesen elég is; a második és harmadik évben a műhelyi munka heti 36—42 órára emelkedik. Az elméleti tanulás (osztályok szerint) heti 8—12 órát foglal el. Az iparosképzés ezen módjának meg is van a kellő hatása. A párizsi iskolákból egész sereg kiváló ifju munkás kerül ki, akik a különböző pályázatokon és versenyeken bőséges dicsőséget szereznek iskoláiknak. Bédorez L. párizsi főtanfelügyelő jelentése szerint az ipariskolákból kikerült fiatal munkások *kezdő* napikeresménye 3—9 frank közt változik. Arról pedig magam győződtem meg, hogy ezekben az iskolákban intelligens családok jóra való fiait is tanulnak és a tanulók közt számos olyan van, a ki a népiskolát (és a hol ez az előfeltétel, a polgári iskolát is) kitűnő eredménnyel végezte.

Ha *ilyen* módon lehetne a gyermekeket ipari pályára kiképeztetni, akkor bizonyára nálunk is sok szülő adná a gyermekét iparosnak. Elvégre az intelligens

szegény emberre nagy áldás, ha a fia 3—4 év alatt kenyérkereső ifjává válik, a ki neki gondot már nem igen okoz és akinek kilátása van önállóságra, függetlenségre és jólétre. Aki ma irtózik attól, hogy gyermekét inasnak adja, az egy cseppet sem félne a párizsi minta szerint való ipariskolától.“

= **Magyar Tanügy.** Ez a címe annak az új tanügyi lapnak, melyet Dr. *Lázár Béla* indított meg. A ki szereti a revueket, az rendelje meg, mert ez a lap a legilletékesebb helyekről szerzi hireit s beszámol minden tanügyi mozgalomról is. Cikkeit előkelő tanügypolitikusok és tanítók írják. Külföldi szemléje pedig igen gazdag s pontosan és alaposan tájékoztat bennünket a külföldi mozgalmairól. S mivel a *tanügy minden ágát felöleli*, olvasóinak helyes áttekintést is nyújt a tanügy mezején. Melegen ajánljuk a kartársak, testületek figyelmébe. Mutatványt ingyen küld a kiadóhivatal: Bpest, Nagydiófa-utca 19. Ára negyedévre 2 korona.

EGYESÜLETI ÉLET.

Tudósítás.

A közp. választmány okt. hó 26-án ülést tartott, melyből a következőket jelentjük:

Elnök: *Kornfeld Gyula.*

Jegyző: *Hajnal Jakab.*

Jelen voltak: Adler Simon, Bárd Rezső, Dr. Braun Salamon, Csajági Béla, Csukási Fülöp, Györi Adolf, Lederer Ábrahám, Mandl Bernát, Mendl Lajos, Pfeiffer Ignác, Révai Miksa, Reif Jakab, Singer A. Henrik, Schichtanz Ármin, Sebestyén Manó, Tolnai I. Béla és Wolf Ármin.

Távollétöket kimentették: Ózer Zsigmond, Kuttner Miksa és Maislis Ferenc.

1. Az utolsó választmányi ülésről szóló jegyzőkönyv felolvasása és hitelesítése után elnök jelenti, hogy egyesületünk folyó hó 15-én, Deák Ferenc születésének 100-ik évfordulója alkalmából ünnepélyt tartott szerényebb keretben, mint a milyennek azt az elnökség tervezte, mivel a Budapesten székelő valamennyi tanítóegyesület, amelyekhez egyesületünk is megkeresés folytán csatlakozott, nagyobbszabású Deák-ünnepélyt tartott az Orsz. Bizottság rendezése mellett.

Az egyesület által megtartott Deák-ünnepély is szép lefolyású volt és *Hoffmann Mór* alkalmi felolvasása a szép számban megjelent hallgatók nagy tetszésével találkozott. Elnök indítványozza, hogy az irodalmilag is nagybecsű felolvasás egész terjedelmében kinyomassék és az Értesítővel együtt a tagoknak szétküldessék.

A választmány ezt egyhangulag elhatározta és *Hoffmann Mór*nak jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

2. Felolvastatik az izraeliták orsz. irodájától érkezett következő átirat:

24437. sz.

„Tek. Elnökség!

A „kerületi elnökök gyűlése“ megbizásából egy szakférfiakból álló országos bizottságot szándékoznak egybehívni avégből, hogy a zsidó vallás-oktatást oly célszerűen állapítsa meg, hogy az valamennyi hitközség által elfogadható legyen, ami által a hitoktatás országszerte egyöntetűvé válnék.

Ennél a munkálatnál az Országos Izraelita Tanítóegyesület közreműködését is igénybe kívánjuk venni, amely egyesület már régóta foglalkozik a hitoktatás ügyével s a körül kiváló érdemeket is szerzett. Abból a feltevésből indulva ki, hogy a t. elnökség törekvésünket helyesli, tisztelettel bátorítunk

felkérni: hogy az említett országos bizottságba egy férfit kiküldeni és annak a címét velünk e hó végéig közölni méltóztassék.

Fogadja egyébiránt a t. Elnökség kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását.
Budapest, 1903. október 15-én.

Az izraeliták országos irodája:
Schweiger Márton s. k.
irodai elnök.

A választmány a levél tartalmát örvendetes tudomásul veszi és elnök indítványára *Csukási Fülöpöt*, egyesületünk alelnökét bizza meg az egyesület képviseltetésével ezen bizottság működésénél.

3. Elnök szomorú jelentést tesz *Szilágyi Mór*nak, az orosházi izr. iskola igazgatójának, egyesületünk 16-éven át volt rendes tagjának f. hóban 47 éves korában történt elhalálzásáról. Az elnökség átiratban részvétét fejezte ki úgy az orosházi hitközségnek, mint a gyászoló özvegynek.

A választmány részvétének jegyzőkönyvileg ad maradandó kifejezést és miután a megdicsőült tagtárs az évdíjakat rendesen befizette, özvegye részére az alapszabályszerinti 400 kor. segély kiutalványozását engedélyezi.

4. A Magyarországi Tanítók Orsz. Bizottsága terjedelmes körlevélben fordul az ország tanítóságához, tanító-testületeihez és tanító-egyesületeihez, hogy támogassák őt a jövő évben tartandó VI. egyetemes tanítógyűlést előkészítő munkálatokban.

A választmány ezen kérelemnek helyt adva, elhatározza, hogy tőle telhetőleg közre fog működni a gyűlés előkészítésében, úgy a központban, mint a vidéki körök révén.

5. Az egyesület bácsmegyei körének indítványai: a kiházásítási segély, valamint a chequeforgalom ügyében kiadatnak az elnökségnek javaslattétel végett.

6. Elnök indítványára a választmány elhatározza, hogy néhai *Deutsch Henrik* sírját gondozás alá veszi.

7. Beható tanácskozás után a választmány négy kérvényező részére összesen 185 korona segélyt engedélyez.

8. Felvételre a következő tanítók jelentkeztek: *Pollák* Jakab Izsákon 42 éves, *Rozenfeld* Henrik Baján 38 éves, *Beer* Simon Adán 32 éves, *Traub* József Pivnicán 59 éves, *Roder* Jakab Csantavéren 44 éves, *Toch* Zsigmond Baján 32 éves, *Fuchs* Vilmos Szeged 27 éves, *Gerő* Oszkár Nemes-Kosztolányban 20 éves, *Bonyhádi* Ignác Szomolányon 20 éves, *Ábrányi* Aladár Budapesten 25 éves, *Benedek* Ábrahám Budapesten 19 éves.

A választmány felhatalmazza az elnökséget, hogy ezek részére, ha az alapszabályok követelte feltételeknek megfelelnek, a felvételi okmányokat kiadja, az utánfizetés összegét meghatározza, valamint a túlkorúakra az alapszabály előírta megszorításokat alkalmazza.

9. A választmány elnököt megbizza, hogy az Erzsébet-alap ez idei kamataira, hozzácsatolva a sürgöny megváltásért befolyt összeget az illető választmányi jegyzőkönyv határozata értelmében a pályázatot kiírja.

10. Elnök beterjeszti a győrvidéki fiókkör és a pécsi tagtársaknak a választmányhoz intézett egy-egy átiratát, melyek ama ismert, 12 fővárosi tag által „Orsz. Szervező-Bizottság” cím alatt megindított mozgalomra vonatkoznak.

A levelek felolvasása kapcsán hosszabb eszmecsere indult meg, melynek folyamán *Tolnai* J. Béla a következő indokolással határozati javaslatot nyújt be:

„Mint imént hallottuk, az elnökünk által beterjesztett átiratok egyesületünk életét mélyen érintő dologra hívják fel a tisztelt választmány becses figyelmét, utalván egy mozgalomra, mely szerintem — ha annak tovább is szabad

folyást engedünk s a hullámzó áradatnak még idejekorán gátat nem vetünk — egyesületünket szilárd alapjában nemcsak megingathatja, de teljes megsemmisítéssel is fenyegetheti. Annál is inkább kötelességünk ez ügygel foglalkozni, mert, mint láttuk, a vidék egyenesen felszólít bennünket állásfoglalásra. Engedje meg tehát a t. vál., hogy erre nézve kissé körülményesebben mondhassam el nézeteimet.

Mintegy 8 hónappal ezelőtt megindult, valahol Somogyban, „Magyar Zsidó-Tanítók Lapja“ címen, egy állítólagos pedagógiai havi folyóirat, melynek célzata azonban — ki csak némi betekintést szerezhettek e lapba, meggyőződhetett róla — nem egyéb, mint egyesületünknek érdekében megöszült vezetőit a vidéki tagok előtt befeketíteni és bemocskolni, egyre-másra sárral dobálni, gyalázni, rágalmazni.

Míg e lap, tendenciájának megfelelően, híven megmaradt szerepkörében, méltóságunk, igazságunk és nyugodt lelkiismeretünk tudatában nem is foglalkoztunk vele. Az inszinuációkra ügyet se vetvén, gondoltuk magunkban „a kutya ugat és a karaván halad.“ Utóbbi időben azonban nevezett lap, nemcsak az egyesület vezetőit bántalmazta, hanem utolsó számában egyenesen egyesületünk életfájának ront neki, gyökerében tépvén meg azt, hogy további virágzását és gyümölcsözését lehetetlenné tegye.

A magyar zsidó tanítóság országos szervező bizottsága nevében, mely mint később meggyőződünk, 12, nagyobbára az egyesületi élettől teljesen távolálló és ennek viszonyaival egészen ismeretlen egyénből áll —, „Szózáttal“ fordul a hazai zsidó tanítósághoz és abban oly programot terjeszt elő, melynek csupán megvalósítási kísérlete is remegéssel fogja el mindazokat, kik igaz szeretettel csüngvén egyesületünkön, ennek további prosperálását szívből óhajtják. Mindnyájunknak szívéhez van nőve ez az egyesület, büszkesége nemcsak a magyar zsidó tanítóságnak, de egyik fénye hitfelekezetünknek, egyik dísze és virága hazánk kulturális intézményeinek. Dédelgetett gyermeke ez valamennyiünknek. A gyermek életéért aggódó szülő szólal meg tehát bennünk, midőn indítatva érezzük magunkat az úgynevezett „Szózáttal“ foglalkozni s az abban kifejtett programot a tisztelt választmány figyelmébe ajánlani.

Magamba fojtom benső felindulásomat, leküzdöm ingerültségemet, kerülve minden személyeskedést, sértést sértéssel, gyalázást gyalázással viszonzni nem akarok, hanem tárgyilagosan csakis tényekre szorítkozom.

Fölöslegesnek tartom a programot ismertetni és részletezni, valamint az abban foglalt egyes veszedelmeket taglalni itt a választmány előtt. Hiszen ismerjük azokat valamennyien. Arra pedig, hogy a nagyhangú frazisokat a tagtársak előtt a kellő értékre redukáljuk, hivatalos lapunk a legilletékesebb, mely, mint elnöküinktől hallottuk, ezt már a legközelebbi számban meg is fogja tenni.

Példaképen és álláspontom igazolásául csupán egy-két jelentősebb dologra akarok utalni.

A program kibocsátói elégedetlenek a mostani vezetéssel és személycserét kívánnak. Ezt korántsem veszem tőlük rossz néven. Mindenkinek jogában áll felfogása és legjobb belátása szerint itélkezni és ehhez mértén cselekedeteiben eljárni. Nagyon természetes, hogy új személyek új programmal állanak elő s ebben se látnék semmi veszedelmet, föltéve, ha ez a program reális alapon állna és a megvalósítás legcsekélyebb kellékeivel bírna, sőt a valószínűség látszatával is megelégedném.

Ámde, mint látjuk, nevezett urak valóságos aranyhegyeket ígérnek a hozzájuk csatlakozóknak, holott maguk a mozgalom vezérei — nem mondom, hogy valamennyi aláírói, mert, mint említém, ezek legnagyobb része teljesen tájékozatlanok együletünk viszonyaiban, de a vezérei igenis programjuk ireális voltáról meg lehetnek győződve. Ezt tudva, lehetetlen szemet hunynunk és bünt

követnénk el úgy önmagunk, mint egyesületünk ellen, ha összetett kézzel néznők a rombolás e munkáját.

Lássuk csak, mi mindent volnának képesek nyújtani a programmisták az egyesület vagyonából.

Özvegyi segélydíjak emelését, a családfentartó özvegyeknek anyagi segéllyel keresetképesé váló tevését, Gleichenbergben és Karlsbadban 5—5 alapítványi hely létesítését s végre a hazai zsidó tanítók otthonának megalapítását, melyben a teljesen árvákat felnevelnék, hajlékot adnának tagtársak gyermekeinek, kik az egyetemen végzik tanulmányaikat, elaggott és magukra maradt zsidó tanítókat elhalálozásukig teljes ellátásban részesítenének. Mily szép álmok, s be kár, hogy csak álom!

Mint a javaslattevők önként bevallják, maguk is tudatában vannak azon óriási felelősségnek, mely rájuk hárul, midőn ily vérmes reményekkel kecsegtetik szegény kartársainkat s mégsem rettennek attól vissza. Tudják-e azon tisztelt urak, hogy mindezek foganatosítására nemcsak jelenlegi vagyonunk és jövedelmünk, nemcsak az általuk kilátásba helyezett jövedelmi források, de még azok tizszerese se lenne elegendő. Hisz maguk mondják, hogy az Eötvös-alap házáat $\frac{1}{2}$ millióval segítette a kormány; honnan vegyük mi azt a félmilliót?

Próbálják csak meg, mutassák be programjukat bármely statisztikusnak, ismertessék meg vele vagyoni állapotunkat és jövedelmi forrásainkat s majd meglátják, mit fog az nekik válaszolni. Kétlem, hogy a nyilvánosság elé hoznák. De ha mindamellet megpróbálkoznának e tervek megvalósításával, csakhamar valamennyiünk megkárosodására csődöt mondanának.

Alig pár éve csak, hogy *Bein* tanár ur, kinek kompetenciájában talán azok az urak is megbíznak, alapos számítás után kimutatta, hogy már a jelenlegi kedvezménynyújtások mellett sem vagyunk teljesen aktívak. Egyedüli szerencsénk, hogy tagjaink nagy része még vagy egészen fiatal, vagy a férfikor delén van, ennél fogva nem terhelik annyira egyesületünket. De legyünk csak 15—20 évvel idősebbek, érezni fogjuk a tartozás és követelés aránytalan voltát, minthogy akkor a betegedési és halálozási arány hasonlíthatatlanul nagyobb lesz.

Több mint negyedszázad év óta vagyok szerény tagja egyesületünknek, majdnem ugyanannyi idő óta választmányi tag, éveken keresztül az elnökség tagja s az egyesület anyagi javainak kezelője. Valamennyi minőségemben tehát alkalmam volt egyesületünk fejlődését közvetlen-közérről szemlélni, anyagi és erkölcsi gyarapodását figyelemmel kíséreni s tanuja lenni annak, mint szaporodtak a száz és száz oldalról jövő fillérek forintokká, ezek százakka, ezrekké, tizezrekké, míg a mai tekintélyes vagyonhoz jutottunk. Rendkívül fájna tehát lelkenek, ha nemes elődeink ezen 37 évi fáradozásának gyümölcse, melyet hangyaszorgalommal gyűjtögettek, most veszedelmes speculációk prédájává válnék.

Egyesületünk érdemes veteránjai *Lederer*, *Mendl*, *Ózer*, bold. *Szántó*, jelenlegi vezetőink *Kornfeld*, *Reif*, *Csukási* stb. mindannyian életük nagy részét, erejük legjavát a hazai zsidó tanítóság helyzetének javítására szentelték. Önzetlenségük és becsületes munkálkodásuk szolgáltak nekünk, ifjabbaknak mintaképül, ők mutatták meg az utat, melyen egyesületünk előbbrevitele érdekében haladnunk kell. E tradíciókhoz ragaszkodva tehát, érdemekben megőszült elődeink nyomdokain haladva, céltudatos munkássággal, ama elvet követve „lassan, de biztosan“, folytatni fogjuk az eddigi irányban működésünket, mert így s csakis így véljük kartársaink anyagi, erkölcsi és társadalmi érdekeit előmozdítani, egyesületünk kulturális javait fejleszteni. Ez a mi programmunk.

Hogy azonban programmunkat a jövőben is megvalósíthassuk, szükségünk

van kartársaink további bizalmára és támogatására. Ép ez okból elmulaszthatatlan kötelessége a választmánynak e káros mozgalommal szemben állást foglalni s azt a tagok tudomására hozni. Minek eszközlése céljából határozati javaslatot vagyok bátor a tisztelt választmány elé terjeszteni, kérve annak szives elfogadását.“

A határozati javaslathoz hozzászóltak *Csukási, Csajági, Lederer, Bárd* és elnök, kik mindannyian Tolnainak álláspontját és meggyőző érveit helyeselték, határozati javaslatát örömmel elfogadták, azt egy-egy ponttal kibővítve. Különösen *Lederer* Ábrahám lelkes szavai, mellyel ama mozgalmat elítélte és egyetértésre buzdította a tanítóságot, mély hatással voltak a választmányra.

A választmány a tartalmas és érdekes eszmecsere hatása alatt elrendeli, hogy Tolnai felszólalása szószerint vétessék be a mai ülés jegyzőkönyvébe és a beterjesztett határozati javaslatot, a *Csukási* és *Lederer* indítványozta kiegészítésekkel együtt, egyhangulag a következő szövegezésben fogadja el:

Határozati javaslat.

Vonatkozással ama „Szózat“-ra, melyet egyesületünk 12 rendes tagja egy Országos Szervező-bizottság alakítására kibocsátott s melyben aranyhegyeket ígér, lehetlenségek megvalósítását lehetségesnek tüntet fel és melynek törekvései nemcsak egyesületünk erejének, hanem az egész magyar-zsidó tanítóság erkölcsi és anyagi erejének ez idő szerint nem felelnek meg, a választmány szükségesnek tartja — figyelmen kívül hagyva e „Szózat“ személyes vonatkozásait és az aláírók hatalmi törekvéseit — összes tagtársainkat kartársi szeretettel figyelmeztetni:

1. hogy egyesületünk további fennállása és fejlődése, vállalt kötelességeinek pontos teljesítése csak úgy biztosítható a jövőben, ha egyesületünket ama elvek szerint vezetik tovább is, amelyeket az alapítás óta lefolyt 37 évben a zsidó tanítóság legjobbjai s egyesületünk istápolói szent tradícióként megállapítottak és a melyeknek az eddigi nem kicsinylendő sikereket köszönhetjük, törekedve emellett — úgy mint eddig — arra is, hogy egyesületünk működési körét, intézményeinek keretét reális alapon fokról-fokra anyagi erejének kellő mérlegelése mellett kibővítse és fejlessze;

2. hogy egyesületi életünk egészséges fejlődésének egyedüli biztos alapja az egyetértés, tagjainak összetartása és vállvetett békés együttműködése.

Az ezzel ellentétben álló vérmes reményeket gerjesztő, megvalósíthatatlan követeléseket támasztó és az egyetértést megbontó, állandó viszályt szító áramlat felette veszedelmes, s azok, kik ennek megvalósítására anyagi és erkölcsi erőnknek elfecsérlését óhajtják, rövid idő alatt egyesületünket a magyar-zsidó tanítóság és iskolaügy, valamint felekezetünk nagy kárára romlásba döntenék.

A választmány egyszersmind utasítja a szerkesztőt, hogy tagjainkat lapunkban a mozgalomról és a választmány állásfoglalásáról tájékoztassa.

Csajági Béla, ki szintén lelkesedéssel fogadta el a benyújtott határozati javaslatot és annak okadatolását, azon kérdést intézi a választmányhoz, hogy a mai állásfoglalás nem fog e bennünket oly színben feltüntetni, mintha a

közp. választmány mint hivatalos testület, most a „Szervező-bizottság“-gal szemben ellenpárttá tömörült volna, ami talán szokatlan és a központi választmány feladatát tekintve, alkotmányos felfogás szerint nem helyes.

Az erre megindult eszmecserében a felszólalók az egész választmány helyeslése mellett bizonyítják, hogy ez állásfoglalás nemcsak, hogy helyes volt, hanem a választmány erkölcsi kötelessége, mert a választmányt elvek irányították és a személyes momentumokat teljesen figyelmen kívül hagyta és mert épen a központi vezetőségnek főfeladata örködni az egyesület erkölcsi, és anyagi javai felett, melyeket ama „Szózat“-ban kifejtett nézetek által megtámadván lát. Állásfoglalásával a választmány a „Szervező-bizottság“ ellen nem mint párt ellen fordult, hanem a programjukban rejlő veszedelmes tendenciák ellen, melyekről tagtársainkat felvilágosítani a központi választmány kötelessége. Az elfogadott határozati javaslat egyesületünk vezetésére oly elveket állapít meg, melyeket irányadóknak tart meggyőződése szerint nemcsak a mai, hanem bármely vezetőségre nézve, mely egyesületünk nyugodt és biztos fejlődését komolyan szíven hordja.

Csajágit e felvilágosítások teljesen megnyugtatták és ebben is csatlakozott a választmány egyhangú véleményéhez.

Nyilatkozatok.

Mai számunk vezércikkével kapcsolatban helyes volna ama leveleket is közreadni, melyeket tagtársaink, testületek és egyesek, a kibocsátott „Szózat“ feleleteképpen az elnökséghez intéztek és melyekben az egész mozgalmat okaival és céljaival együtt elítélve, változatlan bizalmukról biztosítják az egyesület vezetőséget. De e levelek oly nagy számmal érkeztek, hogy lehetetlen azokat mind közölni; mutatóul két nagy testület átiratát közöljük:

A győri kartársak a következő körözüvényt küldték szét okt. hó 18-án a zsidó iskolák tantestületeinek:

„Kedves Kartársak!

Országos Tanító-Egyesületünk körében ismét szítják a vizályt azok, kik évek hosszú során át kicsinyes, személyes okok miatt elégedetlenek és különösen bennünket, vidéki tanítókat akarnak felhasználni nem épen nemes céljaik elérésére. Hogy bennünket megnyerjenek, természetesen eget-földet ígérnek és kigyót-békát kiáltanak a Tanítóegyesület mostani vezetősége ellen.

Mi, kik az egyesületet teljesen *önzetlenül*, sőt *áldozatrakész szeretettel* szolgáljuk, kötelességünk és szívünk sugallatát követjük, mikor testvéri szeretettel és kollégiális hűséggel kérünk benneteket, hogy ne hagyjátok magotokat a hatalomra vágyó stréberek mézes szavai által ámítani, eltántorítani, hanem legyünk bizalommal azok iránt, kik egyesületünk ügyeit békés uton, zaj és nyegleség nélkül vezetik, sokat hányt csónakját folytonos kiabálás nélkül biztos révpárt felé vezetik.

Testvérek! Az egyesület élén álló férfiak zászlaja alatt ott látjuk az ország zsidó tanítósaiga intelligenciájának színe-javát, azokat, kik az egyesületet alapították, naggyá tették. És kit látunk az ellenséges táborban? Egykét emberen kívül látunk olyanokat, *kiket nem ismerünk*. Hát ilyenekre bizzuk mi nehéz küzdelmek tusája mellett magas színvonalra emelt egyesületünk szent ügyeinek továbbfejlesztését? Ily kezekre bizzuk mi *vagyonunkat*? Ily „névtelen hősök“ kezébe tegye Magyarország zsidó tanítósaiga sorsának gyepplőjét?

Nem! Az nem lehet, hogy találkozzék komoly tanító, ki lépre menjen, ki fel nem fogná, hogy őt akarja a törpe klikk odaállítani lajtorja gyanánt,

melynek hátáról fokról-fokra könnyebben kapaszkodhatik az egyesület élő fájának gyümölcsel megrakott ágaiba.

Ne nyújtsunk segédkezet azoknak, kik örökké tüzet raknak. Ne legyen viszály, perpatvar közöttünk, **כי אנשים אחים אנהנו**, hiszen mi férfiak, testvérek vagyunk.“

Győr, 1903. október hó.

Szőgyi G. Vilmos,
körjegyző.

Pfeiffer Mór,
körelnök.

A pécsi kartársak a központi választmányhoz a következő levelet intézték :

„Tekintetes Választmány!

F. hó elején kezünkhez jutott egy fölhívás, melyben több, a fővárosban működő egyesületi tag jelenti, hogy szervező-bizottsággá alakultak és kéri a vidéki tanítókat, hogy hozzájuk csatlakozzanak és a mellékelt levelező-lapon tudassák a bizottsággal, hogy ezen pártszervezet programját magukévá teszik és szavazatukkal ezen pártot támogatni fogják.

F. hó 18-án pedig kezeinkhez jutott a győri tanítók nyilatkozata, melyben óva intik a vidéki tanítóságot, hogy ezen párt kötelékébe ne lépjenek.

Mi alulírottak megbeszélés tárgyává tettük ezen mozgalmat és a következőkben állapodtunk meg :

1. Semmi szín alatt nem helyeseljük a szervező-bizottság mozgalmát.
2. Lelkesedéssel csatlakozunk a győri kartársak nyilatkozatához.
3. Kérjük a tek. Választmányt, lépjen ki eddigi passzív magatartásából és állást foglalva az ujon szervezett bizottság programjával szemben, lapunk hasábjain mutassa ki annak helytelen és káros voltát.

Kérve ezen nyilatkozatunk szives közzétételét, maradtunk
a tek. választmány tisztelő hivei

Pécs, 1903. október 19.

Sasvári Béla

Weisz Gábor

Klingenberg Jakab

Hoch József

Kohn Mór

Egyes tagtársaink hozzánk beküldött leveleiből és nyilatkozataiból mutatóul közöljük soproni kartársunknak következő kis cikkét :

Visszhang.

Régen keltett bennem irás vagy beszéd kellemetlenebb érzést, mint az a „Szózat, melyet e hó folyamán elolvasnom *kellett*. Szózat, amelynek minden sora, minden szava, sőt minden betűje epével íródott, melyből a békétlenség ördöge vigyorog felénk, mintha már előre kaján örömmel lesné a hatást, mely csak viszály, meghasonlás, visszavonás, süllyedés, anyagi és erkölcsi romlás, züllés és pusztulás lehet. E felindulásban akaratlanul is toll után nyultam, toll után, mellyel a Szózat visszhangját betűkbe öntsem. Két-szer-háromszor is letettem a tollat, nem találván jogcímet, mely felbátoríthatna az írásra. De végre mégis írásra határoztam el magam, gondolván, mi jog-cim kell a testvérnek, hogy édes testvérehez írjon? Ki tilthatja meg, hogy a testvér visszarántsa testvérét az örvény széléről és higgadt, nyugodt szóval józanságra intse?

Ne úgy, édes testvérek, hazám zsidó tanítói! Egy lépést se tovább ezen az uton! Ószinte jóakaród, igazi tanácsadód nem lehet az, ki szakadást akar ott, ahol még amúgy sem teljes az egység! Inkább ti is jertek hozzánk, ti százai azoknak, kiket még nem ihletett meg a közös munka, az alkotás és összetartozás vágya!

Vagy együgyünek tart bennünket az a terveivel eget ostromló, szép

álmokat festő, utópikus lehetlenségekkel kábulatba ejteni akaró bizottság, hogy ily csecsebecsékkel csábít bennünket a valóságnak látszó délibáb utáni hajszára!

Igenis, van abban a Szózatban sok olyan, melyet megszivleljen mindenki, ki családját és gyermekei boldogságát szereti! Van benne sok igazság, szintiszta hamisítatlan szent ige, mely e csábításban egyedül szabhat irányt elhatározástoknak, egyedül vezérelhet mindnyájunkat. Tudjátok mi az? Az, hogy „*az összetartás és céltudatos munkásság, még szerény eszközök mellett is, bámulatos eredményeknek lehet forrása.*” Vagy az, hogy: „*Egy percre sem szabad tehát szem elől téveszteni, hogy egyesülésben rejlik az erő.*” Ezt kövessétek, ehhez ragaszkodjatok: akkor nem féltém azt az anyagi és szellemi vagyont, melynek összegyűjtéséhez 37 év szorgos, *vállvetett* munkája, elődeink fáradhatatlan tevékenysége, önzetlensége, egyetakarása és *egyetértése* volt szükséges.

De félre a képletekkel, el a hasonlatokkal! Hát ki tudja azt elhinni, hogy amit 520-an *még* megteremteni nem tudtak, azt létrehozza 50—100 vagy 200? Amit már megszerzett százezer koronák mellett is *még* el kell odáznunk, azt felépíti egy — eszközök hiában szükölködő, ébren álmodozó csapat?

Végezetül pedig hadd feleljek nektek e helyen vidékünkön élő tanítótestvéreim, kik hozzám, szerény közkatonához fordultatok leveletekkel, kérdeven, mit tanácsolok magatartástokra nézve. Büszkévé tettetek bizalmatokkal, de szomorúvá kételkedéstelekkel. Amazt nem érdelem, emezt nem értem. Hát valóban megingatott benneteket az a Szózat? Nem láttátok, hogy az a káprázat, melyet az abban foglalt színes festék, a vékony máz okozott, csak múló, pillanatig tartó, melyet mihamarabb elkerget a valóság jóleső szellője?

Ime, itt a felelet! Olvassátok és olvassa veletek minden zsidó tanító; tegyen meg mindenki a maga körében mindent, hogy az im feltámasztott szél egy kis porfelhő felkavarásán kívül egyéb kárt ne tegyen. Hiszem, hogy így lesz! Isten velünk!

Sopron.

Biró Samu.

A Szózatot kibocsátók kerülő úton a közvéleményt is meg akarták nyerni és egy kis „ártatlan“ közleményt küldtek be egy fővárosi könyomatos ujságnak, amelyből három fővárosi lap vette át a hirt. E közleményben az illetők, báránybőrbe bujtatott farkasokként, nem beszéltek névszerint egyesületünkről, nem pártszervezkedésről, sem a jelenlegi vezetőség elleni harcukról, hanem mindezt elhallgatva, csak arról, hogy egy 200 tagot számláló (!!!) szervező-bizottság alakult, mely célul tűzte ki a *magyar zsidó iskolaügy hazafias, nemzeti szellemben való átalakítását*. Ezt a magyar zsidó tanítóság ellen intézett támadást egyesületünk elnöksége nem hagyhatta annyiba és egy pár szóban az illető könyomatos ujságot felvilágosította, mire az illető lapok október 15. számaikban közleményeiket rektifikálták:

A „Pesti Napló“ így nyilatkozott, a dolgot szakadásnak minősítve:

Szakadás az Izraelita Tanító Egyesületben. Megírtuk tegnap, hogy az Orsz. Izr. Tanítóegyesület tagjainak egy része Országos Szervező-Bizottsággá alakult, amely Szózat-ot adott ki, hogy a zsidó iskolák és tanügyi intézmények az eddiginél jobban ápoltságának és erősítettessenek a magyar szót illetőleg. Az Orsz. Izr. Tanítóegyesület ma annak konstatalását kéri, hogy ezt a nagyhangú Szózat-ot két-három elégedetlen egyesületi tag küldötte szét a hazai zsidó tanítósághoz, amelyben lehetlenségek megvalósítását igéri, hogy a tájékozatlan vidéki tanítók szavazatát a legközelebbi közgyűlésre megnyerje. A tanítóegyesület szerint az egész párt csupán néhány emberből áll, kiknek más céljuk nincs, minthogy az egyesület nagyérdemű vezetőségét — melynek hosszú évi működését az egyesület felvirágoztatásában és hazafias

céljainak megvalósításában minden tanhatóság és a tanügyi kormány nagyon sokszor elismeréssel illette — a jövő választáson megbuktassák és egyes emberek önző céljainak megvalósítására maguknak szerezzék meg az egyesület vezetését.

A „Budapesti Napló“ ezt írta :

Tanítók szervezkedése. Ez alatt a cím alatt lapunk mai számában közlemény jelent meg, amely arról szólt, hogy zsidó tanítók országos bizottsága alakult meg, amely azt tűzte ki céljául, hogy a régi *Országos Tanítóegyesületnél* hathatósabban mozdítsa elő a zsidó iskolák és tanítóság érdekeit, különösen a nemzetiségi vidékeken. Erre a körülményre az egyesület elnöksége annak a közlését kéri, hogy ez a bizottsági szervezkedés személyes motivumokra vezethető vissza s hogy az egyesület buzgósága ellen, amelyet mértékadó körök, maga a tanügyi kormány is kellő elismerésben részesítettek mindezideig, — semmi vád nem emelhető.

A „Magyar Hirlap“-ban ezt olvastuk :

Békebontás. Hazánk egyik legrégebb tanítóegyesülete az Orsz. Izr. Tanítóegyesület, mely már több mint három évtizedes multra tekinthet vissza. Az egyesület kiváló érdemeket szerzett a zsidó népiskolák megmagyarosítása körül az által, hogy ezek számára magyar tankönyveket, magyar bibliát és imakönyvet adott ki. Azonfelül sokat tett a zsidó tanítóság erkölcsi és anyagi helyzetének javítására. Az egyesület zajtalan és áldásos működését néhány elégedetlen tag meg akarja bontani és mivel a vezetőség ellen semmiféle vádat nem hozhat fel, nagyhangú ígéretekkel igyekszik hangulatot kelteni maga mellett. Remélhető, hogy az egyesület ennek dacára zavartalanul folytathatja majd eddigi működését.

A „Neues Pester Journal“ a dologról következőképen emlékszik meg :

Der isr. Landes-Lehrerverein, der seit 1866 gegenwärtig wirkt, hat sich auf dem Gebiete der Magyarisirung der isr. Volksschulen Verdienste erworben, welche von den zuständigen Schulbehörden und auch von Seite der Regierung stets lobend anerkannt wurden. Demzufolge dürfte irgend eine welchen Namen immer habende neuere Organisation der isr. Lehrer zum Zwecke der Hebung der isr. Volksschulen in national-ungarischer Richtung — weil überholt — überflüssig sein, zumal die jüdischen Lehrer des Landes auch ohne diese stets in patriotischem Geiste gewirkt haben und unter der Leitung des Landes-Lehrervereins auch weiterhin ihre Pflichten dem Vaterland gegenüber zu erfüllen wissen werden.

A „Magyar Tanügy“ október 18-iki számában a következőket írja :

Az Orsz. Izr. Tanítóegyesület körében mozgalom indult meg az egyelet mostani vezetősége ellen. A mozgalom vezetői, élén *Barna Jónással*, bizottsággá szervekedtek s Szózat-tal fordultak a hazai zsidó tanítósághoz, melyben kifejtik, hogy miért nincsenek megelégedve a jelen viszonyokkal. A távolálló ezeket a tiszta belügyeket a maga összes vonatkozásaival nem ösmerheti, — mert hogy itt személyes érdekek is szerepelnek, az első tekintetre nyilvános! — Annyi bizonyos, minden egyesületben, különösen a régi, tehát megcsontosodott, tradíciókban bővelkedőben üdvös, ha jogos alapon álló ellenzék friss vért hoz be. Ok a zsidó felekezet számára megszavazott segélyből részt, gazdasági szaktanfolyamok felállítását, új tantervet, intenzivebb tankönyvkiadást, ifjusági könyvek kiadását, tanítói otthont stb. követelnek, de zsidó állami iskolákat (sic!) is egyidőben. Követeléseikben sok a tulzás, szavukban a frázis. Az egyesület tagjai azonban a követelések közül disztingválni, az ígéreteket a maguk értékére le fogják tudni szállítani.

Végül még érdemes tagtársunk, *Pfeiffer Mór* igazgató Győrött külön felkért bennünket a következő pár sor közlésére, mellyel ama bizonyos lapocska támadására válaszol:

„Az úgynevezett Szervező-Bizottság a lapjában oktalanul kifakadt körlevelünk ellen. Nem céлом, sem szándékom e tárgyban polemiába bocsátkozni. Megjegyzem azonban, hogy az „aljas“ kifejezéssel fűszerezett jajkiáltást olvasván, azonnal

Korach jutott eszembe. Korach és társai is azt mondták: „Miért emelkedtek ti a gyülekezet fölé, hisz mi is szentek vagyunk!”

Nos — a lázadás történetének végét mindenki ismeri. Ép ezért újra figyelmeztetem tanítótársaimat: „סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה.”

Győr.

Pfeifer Mór
körelnök.

Utazás egy aláírás körül. Függetlenül, — ama bizonyos körözvény aláírónak közelebbi bemutatására — egy komikumában is fölötte jellemzetes esetet közlünk minden további magyarázat nélkül. Az egyik aláíró rövid időközben három — nagyon szépen megírt — levelet küldött be nekünk. E levelek, melyeket irattárunkba helyeztünk, s melyek bárki által megtekinthetők, még egy kis fényt vetnek az ügyre:

I.

Mélyen tisztelt Elnökség!

A napokban egy barátom és egyesületünk egyik igen tiszteletre méltó tagja által meglátogattattam.

Látogatásának okául felemlíti azt a körülményt, hogy nekem tudtomra akarja adni, hogy én mint pártjához tartozó, az „Országos Szervező-Bizottság” tagjává ki-neveztettem, mely megtisztelő kitüntetést én természetesen köszönettel el nem fogadtam.

Látogatóm az ügyvezetőség eljárását mint nem elég praktikusnak, a kezelést mint pusztá vegetálást ecsetelte, amit én lehetőleg minden tekintetben megcáfoltam.

Budapest, október hó 9-én.

N. N.

II.

N y i l a t k o z a t.

Ezennel kijelentem, miszerint *Kondor Ignác* és társai által 1903. okt. 12-én kibocsátott körlevélben nevemet hozzájárulásom és engedélyem nélkül használták fel, amit különben egy hozzá intézett levelemben határozottan kijelentettem.

Budapest, 1903. október 15-én.

N. N.

III.

Tekintetes Elnökség!

En a „Szervező-Bizottság” elnökéhez egy levelet intéztem, melyben megkerestem, hogy a köriratukban tévesen szereplő nevemet helyreigazítsák.

A mai nap folyamán az elnök *Kondor I.* és *Barna Jónás* urak nálam jártak azzal a kéréssel, hogy kérjem Önt fel, hogy a Hajnal úrnak adott nyilatkozatomat az „Értesítő”-ben ne hozassam nyilvánosságra, amit az illető uraknak meg is ígértem.

Ezek után úgy részemről, mint az említett urakkal egyetemben, felkérem, hogy a nevezett nyilatkozatomnak az „Értesítő”-ben való közlését mellőzni sziveskedjék. Nincs okom a világosság elől bujkálni és nem is nyilatkoztam a kérdéses párthoz semminemű irással, mert kívánom a békét és azt is, hogy nevem ide s tova ne hurcoltassék.

Mint az egyesületnek 27 év óta tagja, e pártnak mindeddig híve kívánok lenni és csak arra kérem, hogy ez ügyet élére állítani ne tessenek.

Kérésem ismételve, maradtam a tek. Elnökség kiváló tisztelettel

Budapest, 1903. október hó 23-án.

N. N.

Pályázat.

Az „Orsz. Izr. Tanítóegyesület” által létesített és kezelt „*Erzsébet*”-alapítvány kamatjait (100 korona, melyet Győri Adolf egyes. pénztáros úr sajátjából 120 koronára emelt), valamint elnökünk leányának esküvőjekor sürgőny-megváltás címén befolyt 158.38 koronát f. é. november hóban mint *leánykiházásítási segélyt* e pályázat útján fogjuk odaitélni.

Grün Simon, az orsz. tanítóképző III. oszt. növéndéke gyűjtése	2.60 korona
Gipsz Ignác, Pöstyén gyűjtése	7.—
Egy névtelen adománya, Baja	— .58

Adomány:

Singer és Wolfner, Bpest ösztöndijra 50.— korona

Helyreigazítás. A lapunk múlt számában, *Bárca-gyűjtés* cím alatt, a pesti izr. hitk. elemi és polgári fiúiskola tantestületének gyűjtéseként kimutatott 50 koronát, melyet *Stern* Ábrahám igazgató küldött be, az *árva-alap* javára adományozták.

Budapesten, 1903. október hó 25-én.

Győri Adolf
pénztáros.

HIREK ISKOLÁINK ÉLETÉBŐL.

Deák-ünnepélyek. A haza bölcsének emlékezete töltötte be a lelkeket születése századik évfordulójakor. Nem hivatalos ünneplés volt ez, hanem a nemzet lelkében szüntelenül élő kegyeletes emlékezés alkalmi megnyilatkozása egyik legnagyobb fia, *Deák* Ferenc iránt. Működésének súlypontja élte alkonyára esvén, a mai nemzedék is vele élt, vele dolgozott még; legnagyobb alkotása épen most a pártviszály magja, a gáncsolkodás és megtámadtatás célpontja: s érdemeit mégis őszintén, igaz szívvvel ünnepelte az egész magyar haza ez évforduló napján, nemes, tisztán sugárzó alakja felelevenedett mindenkinek szeme előtt, héroszi nagysága és aranytiszta jelleme még sohasem tündökölt oly fényesen, mint a politikai visszavonás közepette ült ünnepségek e napjain. Bár a szürke hétköznapokban is elmélyednénk *tanulságos élete* folyásába, szónoki remekműveinek eszmedús tartalmába, egész egyéniségének boncolgatásába! A magyar zsidó-tanítóóság is szerte az országban sikerültebb-nél-sikerültebb ünnepségekkel áldozott Deák Ferenc halhatatlan emlékének. Nem volt zsidó iskola az országban, hol a lelkes kartársak [minden tőlük telhető módon nem fáradoztak volna azon, hogy ez iskolai ünnepélyek maradandó nyomott hagyjanak a gyermekek lelkében; igyekeztek Deák jellemének, tetteinek és munkásságának örökbecsü példájával nevelőleg hatni az ifjú nemzedékre, ami bizonyára sikerült is. A szebbnél-szebb ünnepélyek, melyeknek százairól kaptunk hírt e napokban, ismét dicséretes színben tüntették fel a zsidó tanítóóság közismert hazafias buzgóságát. A székesfővárosi tanítóóság Deák-ünnepélye ez alkalomra valamennyiünket egy táborba vezetett. Az Orsz. Bizottság felhívására ez ünnepélyt az összes fővárosban székelő tanítóegyesületek együtt rendezték. A felhívást is a következők, köztük a mi egyesületünk elnöke is, irták alá: *Somlyay* József a Magy. Tan. Orsz. Biz. elnöke, *Ember* Károly a Kath. Tan. Orsz. Biz. elnöke. *Trájtler* Károly a Budapesti Tanítótestület elnöke, *Magyar* József a Budapesti (budai) t. egyes. elnöke. *Ujváry* Béla az Eötvös-alap elnöke, *Bánó* József a Magy. Tan. Otthona elnöke, *Lád* Károly az Orsz. Polg.-isk. Egyes. elnöke, *Kornfeld* Gyula az Orsz. Izr. Tan.-Egyes. elnöke, *Peres* Sándor a Kisdednev. Orsz. Egyes. elnöke. A fényesen sikerült ünnepély műsora a következő volt: 1. Himnusz. Énekli: a M. T. Otthona „Vegyes kar“-a. 2. Megnyitó beszéd. Tartja: *Bárczy* István diszelnök, székesfővárosi közoktatásügyi tanácsos. 3. Emlékbeszéd. Elmondja: *Peres* Sándor. 4. „Deák századik születésnapján.“ Emlékvers. Irtá és szavalja: *Havas* István. 5. Bezáróbeszéd. Tartja: a Tanítók Orsz. Bizottságának alelnöke, *dr. Gööz*. 6. Szózat. Énekli: a M. T. Otthona „Vegyes kar“-a. Az új városháza nagyterme, melyben az ünnepélyt tartották, teljesen megtelt a megjelent tanítóóság százaival, kik nagy tetszéssel hallgatták *Bárczy* I. f. tanácsos hangulatos elnöki meg-

nyitóját és *Peres Sándor* igazgató tartalmas, alapos tanulmányra valló és eredeti szempontokat tárgyaló ünnepi beszédet. E nagyobb szabású ünnepség miatt, melynek rendezésében tehát egyesületünk is részt vett, a választmány által kiküldött bizottság az elnökséggel együtt elhatározta, hogy a mi ünnepségünket egyszerübb keretben tartjuk meg. Okt. 15-én ünnepélyes választmányi ülés alakjában ülte meg tehát egyesületünk Deák-ünnepélyét, szerényebben ugyan, de nem kevésbé méltóan. *Kornfeld Gyula* elnök megnyitója után, melyben az ily emlék-ünnepélyek és általában az iskolai ünnepélyek nevelőhatásáról szólt, *Hoffmann Mór*, nyugd. polg. isk. tanár olvasta fel Deákról ez alkalomra írt tanulmányát, melyet mindvégig feszült figyelemmel és érdeklődéssel hallgattak meg a nagyszámmal megjelent fővárosi tagtársak. A nagybecsű munkálatot, melynél szebbet és értékesebbet nagyon keveset hallottunk a számos, a fővárosban tartott Deák-ünnepségeken, mai lapunkkal együtt, mint mellékletet, megküldtük t. tagtársainknak.

Személyi hir. *Vajda Géza* polg. isk. tanárt, a zólyomi hitközség volt hitoktatóját, a hajdú-szoboszlói hitközség izr. népiskolája tanítójává és hitközségi jegyzővé választotta.

VEGYESEK.

Figyelmeztetés. Egyesületünk tisztelt tagjait arra kérjük, hogy az esedékes tagsági díjakat a f. év végeig annál biztosabban beküldeni sziveskedjenek, minthogy ellenkező esetben kénytelenek volnánk nevüket a január havában kiadandó névsorból mellőzni.

A fővárosban lakó t. tagjainkat szintén kérjük, hogy sziveskedjenek a tagdíjakat póstával a pénztáros címére beküldeni, miután eddigi pénzbeszedőnk megbetegedett és ujat még eddig nem szerezhettünk.

Szilágyi Mór. Az orosházi hitközséget és iskoláját gyász érte. Igazgató-tanítója, *Szilágyi Mór*, szeptember hó 29-én, hosszas, kínos szenvedés után meghalt. Az elhunyt, ki 20 éven át működött e hitközségben példászerűen, lelkiismeretesen, egyesületünknek is már 16 éve buzgó tagja volt. A megboldogult java férfikorban, 47 éves korában hunyt el, mélyen sujtott özvegyet és árvákat hagyva hátra. Derék tanító, kitűnő kartárs, hűen szerető férj és gondos jó apa volt, kit jelleme és becsületessége miatt mindenki tisztelt, műveltsége és jósága folytán mindenki szeretett. Nyugodjék békében! — Élete folyását legközelebb ismertetni fogjuk.

özv. Fürth Samuné, született Ceizler Leonora, az érsekújvári congr. izr. hitk. 2 év előtt nyugalomba vonult tanítónője, hosszu, kínos szenvedés után f. hó 3-án, Budapesten elhunyt. A megboldogult néhai derék tagtársunknak, Fürth Samunak volt özvegye. Három évtizeden át ritka odaadással szolgálta a nemzeti tanügyet. Éppen temetkezési napján mult 29 éve, hogy lugosi állását az érsekújvárral cserélte fel, mikor iskolaszéke az iskola tökéletes magyarosítását tűzte ki célul. És nem csalatkozott, mert a derék alföldi (szentesi születésű) honleány lelkesedéssel fogott szent hivatásához, híven közreműködött e hazafias misszióban. Csak rövid 14 évig élt derék férjével boldog házasságban. Csodáltuk mi, kartársak, a gyenge testalkatu nő kitartását férje életében, de valódi hősnő lett ennek halála után. Láttuk küzdelmét, csodáltuk tetterejét, éjjelét nappallá tette és elérte, hogy hét gyermeke közül már 6 szerény munkálkodás mellett kenyerét becsülettel meg-

keresheti. Gyengélkedése kényszerítette 2 év előtt nyugalomba vonulni, nyugdíja 1140 k.-t tett ki, mit a hitközsége évi 100 koronával megtoldott. Budapestre ment lakni, hogy gyermekeinek, kik többnyire ott találtak alkalmazást, otthonuk legyen, de fájdalom, kínos betegsége hamar vetett véget munkás életének. Jóakarói és barátai utolsó kívánságát teljesítették, elhozatták Érsekújvárra, hogy boldogult férje oldalán megtalálja azt a nyugalmat, melyet az életben nélkülözött. Meghalt 49 éves korában. F. hó 5-én volt a végtisztesség az egész hitközség, városi hatóság és testületek képvisellete mellett. Az iskolaszék gyászlapot adott ki, a tanulók gyászdalt énekeltek, főtiszt. *Richter* Zsigmond a hitközség, *Décsi* József igazgató a kartársak és *Drechsler* Alajos barátai nevében szivrehatóan búcsuztatták a derék tanítónőt. Nyugodjék békében!

VI. Egyetemes Tanítógyűlés. Az Országos Bizottság utolsó közgyűlésén elhatározta, hogy az 1904. év nyarára előkészíti a VI. egyetemes tanítógyűlést. E célból lelkes felhívást intézett a magyar tanítósághoz, melyet egyesületünknek is megküldött. Megvitatásra négy fontos kérdést tűzött ki, azon kéréssel, hogy azokat minden egyesület és tanítótestület tárgyalja, hogy az egyetemes gyűlésig a közvélemény már kialakulódjék. A kijelölt kérdések a következők: 1. *A népoktatási törvény revíziója, kapcsolatban a szolgálati viszony szabályozásával*, 2. *a fizetésrendezés*, 3. *a nyugdíj-szabályozás*, 4. *a népnevelési egyesületek megteremtése és szervezése*. A kérdések tárgyalásának irányára nézve az Orsz. Bizottság tanáccsal szolgál, melyet szükségesnek tartunk itt közölni: „Ez országos nagy munkásságnak a legkezdetén fel kell hívnunk figyelmeteket egy nagyfontosságú körülményre. S ez az, hogy a fizetésrendezés és a nyugdíj-szabályozás ügyében ma már nem az a kérdés, hogy mit kívánjunk, hanem inkább az, hogy a tanítói érdekek kívánalmait mi úton-módon tehetnők az egész társadalom, az egész magyar nemzet kulturpolitikai követelményévé. Tehát ne a fölött tanácskozzatok, hogy *mennyi fizetést és milyen nyugdíjat kérjünk* valamennyi tanító számára, mert ezen már mindnyájan túl vagyunk, hanem vizsgáljátok, kutassátok, tanulmányozzátok a dolgoknak azt az oldalát, hogy az egyes községek, az egyes vármegyék helyi viszonyai, végre az országos viszonyok tekintetbevételével miképen kelljen szervezkednünk, mozgalmakat indítanunk, hogy kívánalmainkat a társadalmi és nemzeti közvélemény követelményei sorába emelhessük.“ Végül a Bizottság következő szavakkal fordul az ország tanítóságához: „Amikor ezeket — töletek ránk ruházott kötelességünkhöz hiven — tudtára adjuk minden egyesületnek, tantestületnek s minden egyes kartársunknak, kartársi s hazafiúi szeretettel felkérünk benneteket, hogy véleményeiteket, kívánságaitokat, határozataitokat, mindennemű megállapodásaitokat közöljétek írásban jövő év január hó végéig az Országos Bizottság elnökségével, hogy majdan a VI. Egyetemes Tanítógyűlésen mindenről hű képet terjeszthessünk elő.“ Bizton reméljük, hogy a zsidó tanítóság, úgy mint eddig, a VI. egyetemes tanítógyűlés működéséből is kiveszi a maga részét és az Országos Bizottságot előkészítő munkájában hathatósan támogatni fogja.

Felavató ünnep. Az Eötvös-alap okt. hó 4-én fényes ünnepség keretében avatta fel a Ferenc József Tanítók-Házát. Az ünnepségen a fővárosi és vidéki tagok százai s százai és nagyszámú vendégek vettek részt; jelen volt a miniszter kiküldötte s a székesfőváros képviselője és megjelent az Eötvös-alap megteremtője, *Péterfy* Sándor is, kit az egybegyültek lelkes ovációkban részesítettek. Az ünnepi beszédet *Ujváry* Béla, az Eötvös-alap nagyérdemű elnöke tartotta, ki gyönyörű beszédben adta elő a ház létesítésének történetét, hálás köszönetet mondva a magyar tanítóság nevében ő Felségének és a közoktatásügyi kormányznak, kik lehetővé tették a tanítóság e régi óhajának megvalósítását. Az ünnepség után a megjelentek megtekintették a felavatott Tanítók-Házának célszerű és fényes berendezését.

Hymen. Tagtársunk *Bánóci* Henrik, pilis-vörösvári tanító f. hó 1-én tartja esküvőjét Steiner Gizella okl. tanítónővel, Steiner Adolf kerületi rabbi leányával, Buziáson. — Gratulálunk!

Szerkesztői üzenet.

Igazságnak. Annak az embernek a nyelvkönyv ügyében irt egyetlen szava sem igaz. Nem igaz 1-ször az, hogy Szöllösi a nyelvkönyvek második pályázatán résztvett. Mert ő első pályázatunkról visszavont munkáját szerzőtársaival megjavította, hozzá olvasókönyvet is irt és eladta egy budapesti könyvkiadó cégnek, még mielőtt mi másodízben kiirtuk volna a pályázatot. A kiadóval kötött szerződésében azt olvastuk, hogy a könyvek az *uj tantervvel egyidőben* jelennek meg. Nem igaz tehát 2-ször az sem, hogy „Szöllösi bár résztvett a második pályázaton, honorárium fejében mégis kedvező bírálatot irt a pályanyertes műről.“ Szöllösi, aki lapunk belső dolgozótársa, maga kért egy példányt, hogy megismerhesse az új könyvet, s miután azzal rendkívül meg volt elégedve, szives készséggel ajánlotta fel, hogy a könyvet az *Értesítőben* ismerteti. De azért az ismertetésért egy árva fillért sem kapott. Ebből láthatja, mennyi hitelt adhat azon emberek beszédének.

NYILT-TÉR*)

Nyilatkozat.

Egy, a nyilvánosság kizárásával megjelenő, állítólag magyar-zsidó és állítólag *tanítók* lapjában egy *Kovács* Dénes nevű hitvány fráter nem átalott engem — csak azért, hogy egyesületünk vezetésén üthessen — ocsmány módon meggyanusítani. Minthogy az illető lap strohmannja vonakodik *Kovács* Dénesről közelebbi felvilágosítást adni, én pedig egy szerencsétlen strohmant, akinek semmi veszteni valója nincs, becsukatni nem akarok, *Kovács* Dénes és az általa képviselt banda felett megvetéssel térek napirendre.

Budapest, 1903. október hó 5-én.

Szöllösi Jenő.

*) Az e rovatban közlöttékért a szerkesztőség nem vállal felelősséget.

PFEIFEL NÁNDOR

Budapest, VIII., Főherceg Sándor-tér 4. szám.

Épület bádigos munkák.

Organyöntvények és diszmunkák.

Légszeszvezetékek.

Légszeszfürdőkályhák.

Légszeszfőzők (rechauds).

Szivattyútelepek.

Vizvezetékek.

Fürdőszobák.

Fürdőkádak.

Closetek minden rendszerben.

Csatornázások.

Kerti berendezések.

— *Mindennemü átalakítások és javítások.* —

Költségvetések és felvilágosításokkal díjmentesen rendelkezésre áll.

Feiwel Lipót utódai

Budapest, IX., Ipar-utca 5. szám.

Iskolaberendezések, tornakészülékek és óvodaberendezések gyára. — *Kívánatra megküldi ujonnan kiadott árjegyzékét ingyen és bérmentve.*

SZABADALMAT,
védjegyet, mustra- és modell-
oltalmat megszerez,
SZABADALMAKAT
értékesít és finanszíroz bel- és
külföldön a

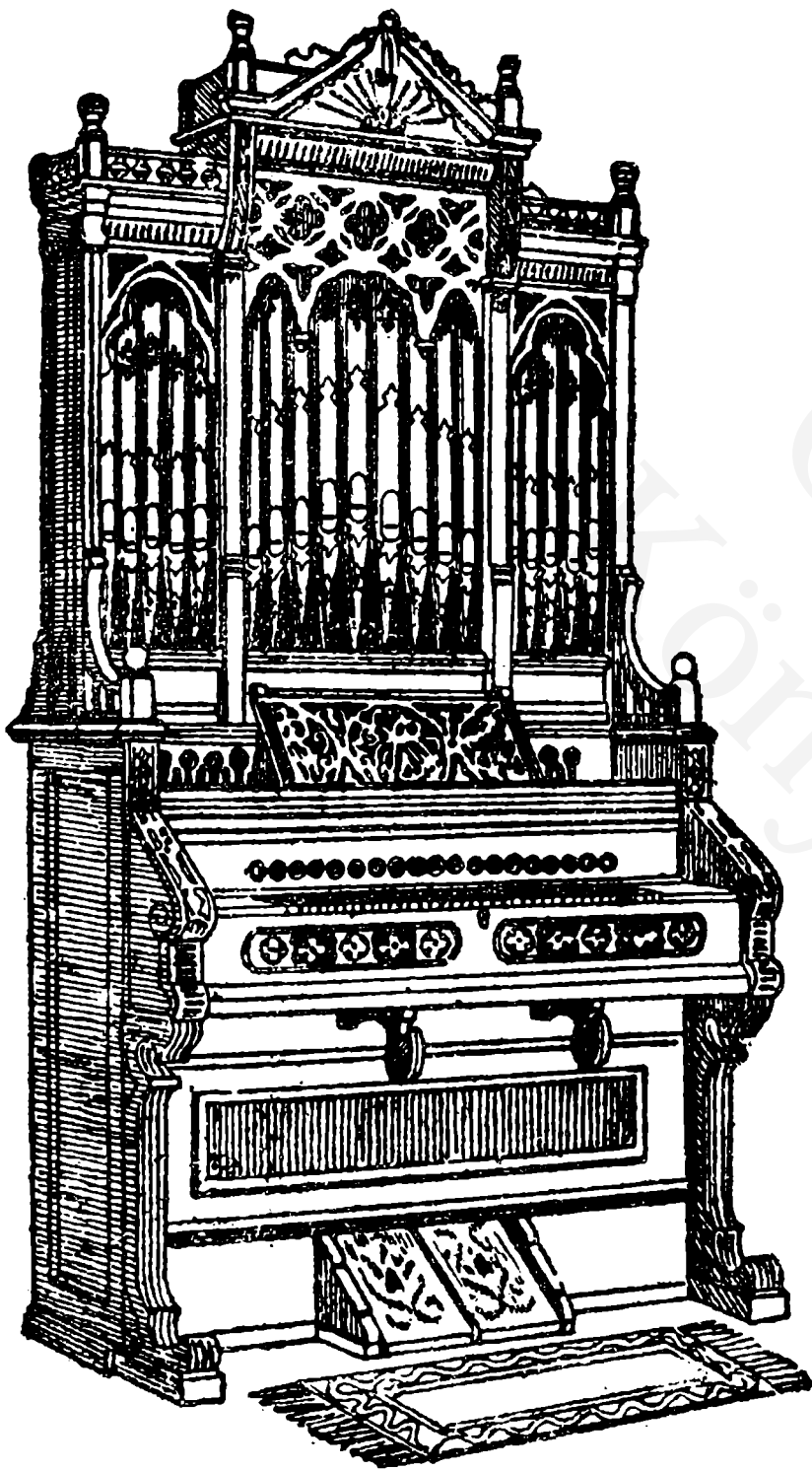
Szabadalmakat Értékesítő Vállalat

PÁSZTOR (törv. bejegyzett cég)

Budapest, Erzsébet-körút 17. szám.

Telefon 24-20. Fölvilágosítás díjtalan.

A hangszerek királynője az orgona!

Ily házi orgonát vagy

h a r m o n i u m o t

bárki megszerezhet magának **75 frttól** feljebb minden árban.

Iskolák és dalárdák részére erős nagy hangu európai szerkezet a legajánlatosabb, magánhasználatra a fényesen bevált amerikai rendszerű, melyek a legfinomabb kivitelben, kellemes, lágy mindamelllett erős hanguknál fogva az egész zenekedvelő világot meghódították.

Mielőtt valaki harmoniumot vesz, ne mulassza el

Reményi Mihály

a m. k. zeneakadémia szállítójától árjegyzéket kérni
BUDAPEST, VI. Király-utca 44. sz.

Az összes hangszerek dus tárháza. Mindennemű hangszerek javítása kezesség mellett. — Kitűnő hurok. — Cimbalmok 5 évi kezesség mellett. — Kivitel nagyban és kicsinyben.

E lapra hivatkozva a szabott árakból 10% engedményt nyújtok.

Gyűjtők figyelmébe!

Hazánk legrégebb levélbélyeg-kereskedése
PRÜCKLER J. C.

Budapest, IV. Koronaherceg-u. 3. az udvarban.

Veszek.

Eladok.

Cserélek.

Legjobb árban veszem a forgalmi

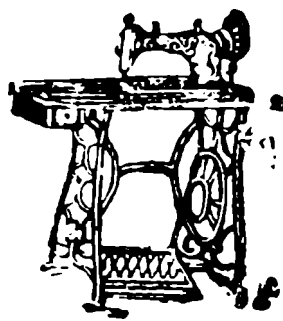
és régi bélyegeket minden mennyiségben.

Müller Testvérek, Budapest.

Vegyészeti gyár.

*Tinta, tus és aquarell-
festék gyártmányaik
a legjobbak.*

Elsőrangú
SINGER

varró-
gépeket

nagybani árban 75 koronától feljebb, minden árfelemelés nélkül havi 8 és 10 koronás részletre szállítunk 6 évi jótállással vidékre is bárhova.

Használt varrógépeket

az ujak eladása előmozdítása céljából előnyösen, az általunk eladható legmagasabb árban becserélünk és az ujakat a szigoruan szabott árjegyzékünk alapján

részletfizetésre

is szállítjuk oly értelemben, hogy a fenmaradó összeg havi 8 és 10 k. részletekben törleszthető.

Cégünk kizárólag elsőrendű Singer-gépeket tart raktáron, melyek össze nem tévesztendőek holmi bécsi tucatgépekkel, melyeket egyes, különösen bécsi cégek különféle hangzatos és cifra nevek alatt bocsájtanak forgalomba.

Láng Jakab és Fia varrógép és kerék-
pár nagy raktára.

Budapest, József-körút 41. — Fiók-
üzlet Baross-tér 4.

Nagyságos asszony!

Saját érdekében kérje az őszi és téli divat-
értékesítőt, amely az ős-
szes divatos velezek,
flanellek és mosóbárso-
nyok minőség - mintáit
tartalmazza.

Együttal rendelkezé-
sére bocsátom az ere-
deti végekből vágott
vászon-, siffon-, da-
maszt- és asztalnemü-
mintákat, valamint a
számos ábrával ellátott
fehérnemű - árjegyzéke-
met.

AUER IGNÁC FIA

Budapest, Kerepesi-ut 10/c. szám.

ALAPITTATOTT 1850.

Pártoljuk a honi ipart!!

Az igaz magyar gazdasszony nem
küldi már ruháit külföldre tisztítás
és festés végett, mert

Beierl József

műfestő és vegytisztító

Budapest, VI. Király-utca 8.

az udvarban

a legjutányosabban és legponto-
sabban vegytisztít és fest bármilyen
uri és női szövet-, selyem-, bársony- és csipke-
ruhát. **Csipke- és szövetfüggönyök
tisztítása.** — Vidéki megrendelések gyorsan,
pontosan és jutányosan eszközöltetnek.

Főüzlet:

Budapest, VI. Király-utca 8.

az udvarban.

Gyűjtőtelep:

Budapest, IV. Múzeum-körút 31.

Ujpest, Kemény Gusztáv-utca.

Magyar Fém- és Lámpaár- gyár r. t.

Budapest—Köbánya.

Villamos- és légszesz-csillárok.

————— Petroleum-lámpák

legegyszerűbb kivittől a legpazarabbig.

Raktárak Budapesten:

II. Fazekas-tér 3-4. szám.

V. Gizella-tér 1. szám.

VI. Teréz-körút és Király-utca sarkán.

VIII. Üllői-ut 2, a Kálvin-tér sarkán

X. Jászberényi-út.

Vidéken:

Pozsony,

Kolozsvár,

Lörinckapu-utca 1.

Wesselényi-utca 20.

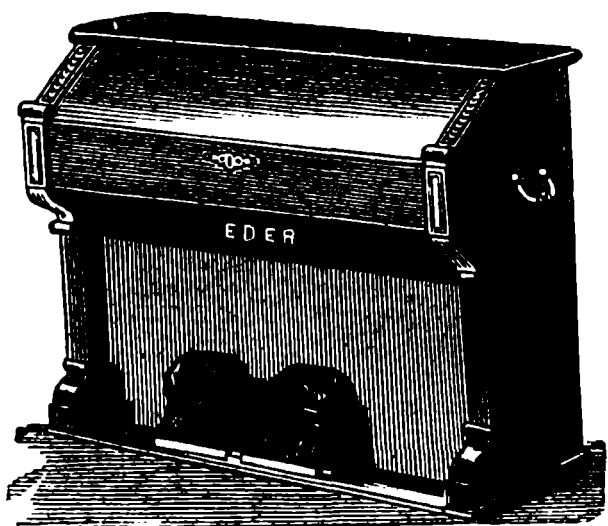
Debrecen,

Simonffy-utca.

ÉDER ANTAL GYULA

BUDAPEST,
IV., Váci-utca 28. sz.,
a városháztérnél.

Alapítva 1846. Telefon 924.

Bel- és külföldi zongorák, pianinók
és harmoniumok nagy raktára.

Árjegyzék ingyen és bérmentve.

Alapított 1878. Telefon 15-56.

Tornaeszközök,

mentő-létrák, társasjátékok, tennisz, hálók,

fehér ruhaterítőkö-
telek, valódi orosz
sárcipők, korcsolyák,
kókuszszőnyegek,
lábtörlők, pokrócok,
zsákok, ponyvák és kötél-
áruk megbízható
forrása:

SEFFER ANTAL sporteszközök és kö-
télgyártó ipartelepe

Budapest, IV. Károly-utca, boltszám 12.
(Központi városház-épület.)

Képes árjegyzék kívánatra bérmentve.

Franco szállítja a miniszterileg
ajánlott s többszörösen
kitüntetett, mély fekete, hamar száradó, tartós
és használatkész

iskolatábla-máz. kor.

Egy $\frac{1}{1}$ bádogszelence $\frac{6}{1}$ klg.	7.—
$\frac{1}{2}$ " " $\frac{3}{4}$ "	3.60
drb iskolai táblamáz-ecset	1.60
" plck lf. hig. pir. vonalozófest. ecsettel	.70
— Rakasz, szállítólevél	— .40

Uj mázolási és vonalozási utasítással

Greschick Gyula,
Lőcsén.

Próba babák

állvánnyal minden alakban,
darabja 3 forint.

Babák olcsó árban.

Nagy baba javító intézet.

BERNHARDT B. FIAI

Próba és játékbaba-gyár

BUDAPEST, VII. ker. Király-utca 7.
VII. Rombach-utca 15/c.

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Bélyegzőket, pecsétnyomókat

és minden e szakba vágó munkát a leg-
jutányosabban készít az

első magyar ruggyantabélyegző gyár

Geduldiger Hugó

vésnök

BUDAPEST, VI. Váci-körut 17.

Árjegyzék kívánatra ingyen és bérmentve.

ELSŐ MAGYAR ACÉLIRÓTOLL-,
TOLLSZÁR- ÉS INDIGÓ MÁSOLÓ PAPIRGYÁR

SCHULER JÓZSEF, BUDAPEST

Gyár:

X. Gyömrői-út 61. — VI. Dalnok-utca 26.

Iroda:

Gyártmányai: Acélirótollak, toll-
szárak, iratkapcsok,
rajzszegek; indigo- és színes másolópapírosok,
fényérzékeny-másolópapírosok pozitív és nega-
tív eljáráshoz, rajzmásolópapírosok, olajlapok,
cerosin- és viaszpapírosok.

Az „ATHENAEUM” irod. és nyomdai r. t. kiadásában megjelentek:

JUHAY ANTAL VEZÉRKÖNYVEI.

A gyermek első tanítója. Ára 5 korona.

A harmadik osztály tanítója. Ára 5 korona.

A második osztály tanítója. Ára 5 korona.

A negyedik osztály tanítója. Ára 5 korona.

GYAKORLATI VEZÉRKÖNYVEK

AZ ELEMI ISKOLÁBAN KÖTELEZETT ÖSSZES TANTÁRGYAK TANÍTÁSÁRA
A MINISZTERI TANTERVHEZ ALKALMAZVA.

Ezen vezérkönyvek kiválóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az egyes kötetek megjelenése alkalmával az összes tanügyi szaklapok a legnagyobb elismerés hangján nyilatkoztak róluk. A legrégbben megjelent **első kötet** pedig immár a **negyedik kiadásban** került ki a sajtó alól.

Juhay vezérkönyvei egyenkint is megrendelhetők a kiadónál, valamint minden könyvkereskedésben.

Magyar-német és német-magyar zsebszótár.

Szerkesztette: Kelemen Béla.

Negyedik kiadás.

A magyar-német rész ára csinos vászonkötésben 2 korona.

A német-magyar rész ára csinos vászonkötésben 2 korona.

Mindkét rész egy félbörkötésben 4 korona

A legjobb és legolcsóbb német szótár!

*Az ország összes tanintézetében
majdnem kizárólagosan ezt a szótárt
használják.*

Kapható minden könyvkereskedésben.

„KIS LAP”

a 7—12 éves gyermekek
legkedvencebb ujsága.

*A legrégebb magyar gyermek-lap, mely 33-ik
évfolyamával ugyszólván nemzedékről-nemze-
dékre öröklődik a magyar családokban. —*

Megjelen hetenkint egyszer.

Előfizetési ára **negyedévre 2 kor.**

Minden félévben megjelent füzetekhez csinos bekötési tábla kapható, úgy hogy pár év alatt egész gyermekkönyvtárrá halmozódik össze.

**Előfizethetni a kiadóhivatalban:
Budapest, Kerepesi - ut 54. sz.**

és minden könyvkereskedésben.

DEÁK FERENC EMLÉKEZETE.

ÜNNEPI BESZÉD

IRTA

ÉS AZ „ORSZÁGOS IZR. TANITÓEGYESÜLET“ OKTÓBER 15. -ÉN
TARTOTT ÜNNEPÉLYES VÁLASZTMÁNYI ÜLÉSÉN ELŐADTA

HOFFMANN MÓR

NY. POLG. ISK. IGAZGATÓ.

Az „Izr. Tanügyi Értesítő“ XXVIII. évf 11. sz.

BUDAPEST

1903.

DEÁK FERENC

1803 --1903.

Egyesületünk t. választmánya engem volt kegyes megbízni, hogy ez ünnepélyes alkalommal Deák Ferenc emlékét méltassam.

Nem minden aggodalom nélkül vállalkoztam e fölötté megtisztelő, de ép oly terhes feladatra.

Egy férfiú, kire életében mindenki csak bámulattal vegyes tisztelettel tekintett, kinek mocsoktalanul tiszta, fényes jelleme előtt mindenki hódolattal hajolt meg, csak gyenge méltatásra találhat az én erőtlen dadogásomban. Az ő nagysága, utánzásra méltó erényei, eléggé nem magasztalható ember- és hazaszeretete, példás jelleme, szívének megragadó jósága meghaladják az emberi ítélet mértékét; s minél inkább távolodunk attól a naptól, melyen porait az anyaföldnek átadtuk, annál nagyobb fényben domborodik ki nemes alakja, hatalmas szelleme; annál fényesebb körvonalakban áll lelki szemeink előtt a jog és igazságnak hajthatatlan védője, annál tisztábban tűnnek fel nagy erényei, melyekkel az élő elragadta kortársait nemcsak a hazában, hanem messze annak határain túl is.

Én csak jóakaratot hozok e feladathoz, amellyel egy szerény koszorúba fűztem azokat a leveleket, amelyeket élete folyásának, a haza és nemzet üdvét célzó törekvéseinek, s e törekvések eredményeinek tanulmányozásából gyűjtöttem.

S ha a mai napon, midőn szerte e hazában ünneplik a halhatatlan nagy hazafi emlékét, a szónoki remekek ékesnél-ékesebb koszorúival áldoznak hervadhatatlan dicsőségének, hadd húzódják meg szerényen ezek között ez egyszerű koszorú is, mellyel egyesületünk az én gyenge szavaimmal hódol az édes haza nagy és nemes fia el nem enyésző érdemeinek.

Igen tisztelt Uraim!

A történelem az élet tanítómestere. A múltból ítélhetjük meg helyesen a jelent s a jelennel készítjük elő a jövőt. Mert a történelem egymást követő eseményeiben ok és okozat szerves összefüggésben vannak egymással, s a nemzetek fejlődési folyamatában nincsen oly esemény, melynek gyökere föl nem volna található az előzményekben, de olyan sincs, mely a jövő eseményeire befolyással ne lett volna.

Édes hazánk ezer éves történetében is okozati összefüggésben állanak az események. Ha tehát meg akarjuk ismerni s helyesen megítélni a jelent, akkor ismernünk kell a múltat is, mert csak ennek képében ismerhetjük fel a jelenkornak állapotát, annak fejlődését és haladását, annak vívmányait és törekvéseit minden téren.

A költő Tompa Mihály is azt írja kibujdosott barátjának :

Mert a boldogságra kevés csak a jelen,
A múlton épül az s az emlékezeten ;
Örömeinkre szint s derút titkon ez ád,
Mint a gyök adja a virág színét, szagát.

Figyeljük meg tehát a történelem tanulságait.

Milyen volt édes hazánk állapota a múlt század elején, a francia forradalom lázas kitörései közt ?

Akármely történetíróhoz forduljunk, mindenütt sivár, vigasztalan képét szemlélhetjük hazánk akkori állapotának.

A politikai és társadalmi átalakulás óriási vajúdásai között, mikor a letűnő régi világ sűrű homályán keresztül kibontakozni kezd egy új világ, e haza állapota a legnagyobb mértékben vigasztalan volt. A nemzet nem képezett egységet ; a minden joggal bíró nemesekkel szemben az elviselhetetlen terhek alatt roskadozó jobbágyak álltak, kiknek semmi joguk sem volt. Azok a civilizátorikus intézmények, melyek egy népet a tespedésből kiemelni képesek és emberileg méltóbb életmód, a szellemi és anyagi fejlődés és boldogulás útjára vezethetik, majdnem teljesen hiányoztak ; a nemzeti egység hiányában közszellem sem lehetett, mely erőteljes vezetés mellett csodákat képes művelni. Népinevelés, ipar, kereskedelem, utak, közlekedési eszközök, de még az észszerű földmivelés is a lehető legnyomorúságosabb állapotban ; s e mellett egy ellenséges hatalom, mely csak áldozatokat kívánt, de cserébe adni semmit sem akart. Fessem-e tovább ezt a szomorú sötét képet ? Ez állapot sokáig tartott, hiszen a nemzet lánglelkű ébresztője, gróf Széchenyi István, még 1830-ban is ugyanily képet fest a haza állapotáról „Hitel“ című művében.

S amit a történetírók mondanak e korról, azt keserű feljajdulásban ismétlik a költők is.

E korról éneklí Berzsenyi Dániel :

Mi a magyar most ? Rút szibarita váz,
Letépte fényes nemzeti bélyegét
S hazája feldúlt védfalából
Rak palotát heverő helyének

S ugyan e korról éneklí egy másik költő :

S hol van a nép, mely tanult izzadni
S izzadásért hősi bért aratni ?

S mély hazafi-fájdalommal felel rá :

Vándor, állj meg, korcs volt anyja vére,
Más faj állott a kihúnyt helyére
Gyöngé fővel, romlott, szívtelen. (Kölcsey)

De az isteni gondviselés a sok megpróbáltatáson keresztül ment nemzetet nem hagyta elveszni ; nem engedte meg, hogy e nemzet mások bűneiért lakoljon, hanem ismét küldött szabadítókat, hatalmas szellemmel megáldott férfiakat, kik a nemzet szunnyadó erejét a meggyőzés lelkes szavaival életre keltették, kik ez iszonyú káoszba világosságot hoztak, s kiknek emberfölötti szellemi és anyagi munkája ujjaferemtette a nemzetet, s kik lehetővé tették azt, hogy a régi Magyarország düledező romjain egy új Magyarország épüljön fel.

A magyar nemzet e férfiak emlékét áhitatos kegyelettel őrzí, s míg magyar kebelben magyar szív dobban, emlékük nem is fog elenyészni, hanem példa gyanánt mindig nagyobb és nagyobb fényben fog ragyogni időn és enyészeten keresztül.

Ők készítették elő Magyarország ébredési korszakát; ők álltak szemben a hatalommal, mikor az édes haza jogainak védelméről volt szó; félelem és meghunyászkodás nélkül szálltak síkra a nemzet igazai mellett; az ékesen szólás hatalmas fegyverével szították a lelkesedés tüzeit, mert lelküket égette a szégyen, hogy e hazában hontalan a magyar szó, hogy jogait megnyirbálják, igazságát lábbal tapodják.

Minő áldozat volt ez ama férfiak részéről, kik a hazaszeretet, a hazafias lelkesedés pajzsával vértézve, százados előítéletekkel szembeszálltak; kik csüggedést nem ismerve, szívükben a siker biztos reményével, a régi kor dicsőségének fáklyájával bevilágítottak abba a vigasztalan sötétségbe, mely azt a kort jellemezte!

Hiszen ugyanabban az évben indult meg a reformmozgalom, amely esztendőben Vörösmarty énekelte:

Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?
Századok ültenek el s te alattok mélyen enyésző
Fényben jársz egyedül, rajtad sűrű fellegek és a
Bús feledékenység koszorútnak alakja lebegnek.

S e férfiak között, kik Magyarország ujjaszületésén fáradoztak, kik szívök minden dobbanásával, lelkök minden érzésével az új Magyarország megteremtésén munkálkodtak: egész lényének ragyogó varázsával kiemelkedik Deák Ferenc, kinek emlékét ma felujtjuk lelkünkben, kegyelettel áldozva az époly nagy hazafinak, mint páratlanul nagy embernek, ki életével, munkásságával, törekvésével, bámulatos erényeivel, szívjóságával és szerénységével örök nevet biztosított magának nemcsak a haza szük határain belől, hanem messze e határokon túl is, mindenütt, ahol a valódi nagyságot méltatni tudják.

Ősi hitregében olvastam egykoron, hogy mikor az Úr meg akará teremteni az embert, maga köré gyűjté angyalait. Az igazság, a könyörület és a béke angyala, térdre borulva az Úr trónusa előtt, várták a Mindenható hatalmas szavát. És mondá az Úr: „Embert akarok teremteni aki képem hasonmása legyen. De az igazság angyala felszólalt az Úr előtt és mondá: „Istenem, teremtd, ne teremtd az embert: szelleme be fogja járni a tudás téreit, de hiúsága nagy lesz, szíve büszke és kemény fog lenni s nem fogja meghallani az árvák és özvegyek keserves jajjait. Ne teremtd, ne teremtd!“ És a béke angyala így szólt. „Ne teremtd Uram az embert: kezébe ragadva a bős vizsály szövétnekét, meg fogja zavarni mindenütt a szent békét; dühének áldozatjává fogja tenni a virágzó városokat és falvakat s a csendes hajlék szent békéjét feldúlja átkos gonoszságában.“

De a könyörület angyala felemelé kérő szavát az Úrhoz és így szólt: „Teremtd meg Uram az embert. Szíve tanyája lesz az erényeknek; az igazságtalanság, a vizsálykodás által ütött sebeket meg fogja gyógyítani. Keble nemes érzésekkel lesz tele, le fogja törlni a nyomor könnyeit s igazságot fog szolgáltatni.“

És századok után századok tűntek a semmiségbe s az ember nagy és hatalmas lett a földön; népek és nemzetek léptek le az élet szinpadáról s nagy dicső korszakok után, melyben jellemben és szellemben félistenek intézték a népek sorsát, következett a szellemi sötétség és törpeség korszaka; sokáig hosszú századokon át félve bujkált körül az emberiségtől száműzött béke, a könyörület és az igazság.

Voltak igazságos emberek, voltak könyörületesek, voltak békeszeretők; a haza szeretetében tündöklők.

De mikor abban az egyszerű Deák házban Söjtörön, öröm és aggodalom volt egyszersmind, akkor a nemzet génusza, mely talán előre sejté a nemzet

küzdelmét a XIX. század hajnalhasadtánál, láttatlanul magával vivé az igazság, a béke és a könyörület angyalait a söjtöri Deák-ház egyik szobájába, melyben kised csecsemő aludta első álmát, s az igazságosság, a könyörület és béke angyala felavatták az alvó csecsemőt.

És ő lett a megtestesült igazság, béke és könyörület.

De a hon nemtője is ihlette csókjaival. És Deák Ferenc, a politikai sötétség korszakában, világító lángoszlopa lett nemzetének, melynek fénye meredek ösvények szélén is biztosan kíséré. Hatalmas szózatára, mely mint a jog és igazság harsonája dörgé túl a bérceket, leomlottak az abszolutizmus várai. S ha Árpádban a hon szerzőjét dicsőítjük; IV. Bélában a hon megmentőjét; Deák Ferencben tisztelhetjük a haza legigazabb védőjét, csüggedetlen oltalmazóját, kinek gyémánt szilárdságu jellemét, tündöklő ragyogású honszeretetét kegyelettel bámulni, de egész nagyságában felfogni alig bírjuk.

Bölcsőjénél, mely 1803-ban Zalamegye egy kis falujában, Söjtörben ringott, senkisé mondhatta volna meg, mivé lesz ő valamikor; senkisé sejtette volna, hogy a magyar nemzet nagy bölcseségű vezérévé lesz, aki a nemzetet ki fogja vezetni az elnyomatás sötét országából, az alkotmányos szabadság ígért-földére. Senkisé sejtette akkor, hogy bölcseségét egykor királyok fogják csodálni, hogy egy sorba fogják őt helyezni a világtörténelem ama nagy embereivel, kik népek előtt vitték a világító szöveteket, hogy arra az ösvényre vezessék őket, melyen számukra szabadság, üdv és boldogság terem.

Deák Ferenc, a gyermek, korán árván maradt, de bátyja, Antal, szeretettel gondozta őt. Tanult Pápán, Keszthelyen és Kanizsán, ez utóbbi városban négy évig. Itt végezte a 3. és 4. osztályt s a humaniórák két osztályát, mind a négy osztályban mindig az első eminens volt. Sajátságos, hogy születése helyéül mindenütt Kehida van bejegyezve; pedig ez csak birtoka volt Deák Ferencnek. Tudvalevő dolog, hogy a tanulók akkor a studiumokat diktálás után vaskos füzetekbe irták. Hiteles forrás szerint Deák Ferenc csak apró papirdarabokra szokta volt írni a diktált tárgyat, de azért a leckét mindig kitűnően tudta. Egy öreg nyugalmazott tanár, aki egy időben járt Deákkal a kanizsai gimnáziumba, gyakran emlegette, hogy nagyon komoly, csendes természetű gyermek volt Deák Ferenc, aki nem játszott velök sohasem, hanem mindig félrevonulva nézte játékaikat. Elvégezvén Győrött jogi tanulmányait, csakhamar hivatalt vállalt és rövid idő alatt fel is tűnt a megye termében alapos tudásra valló logikus szónoklataival, önzetlen hazaszeretet által sugallt szavainak meggyőző erejével.

Az 1825-iki évben indult meg az a reform-mozgalom, mely idővel Magyarország teljes átalakulását érlelte meg. Széchenyi fellépése hatalmas forrongásba hozta a kedélyeket. E reform-mozgalom egyszerre két irányban indult meg; politikai és irodalmi irányban. E két irány kiegészítette egymást; s míg emennek képviselői felrázták a nemzetet lelkesítő szavaikkal, megmutatva, hogy magyar nyelven minden érzés megszólalhat, hogy a magyar nyelv épügy képes visszaadni a tenger háborgó zaját, mint az esti szellő lágy suttagását, hogy vele minden érzést, mely az ember szívét áthatja, ki lehet fejezni; vagy amint báró Wesselényi Miklós az 1833-dik országgyűlésen magát kifejezé: „A magyar nyelv erős, mint a zúgva rohanó vízár, mint a férfias elszánt akarat s oly egyszerű, mint az anyai hű kebel aggodalma.“ S míg emezek a szellemi hátramaradottság okozta bajokra mutattak, addig a politika férfiai a nemzet sanyarú állapotát, a gazdaság és ipar, a kereskedelem s általában az anyagiak terén mutatták ki.

Az 1825-iki reform-mozgalom küszöbén két hatalmas szellem találkozott egymással: Széchenyi és Vörösmarty.

Deák Ferenc működése e mozgalmak körül az 1832 – 36-iki országgyűlés

keretében kezdődött, amikor testvérbátyja, Antal helyett követül küldetvén, részt vett a törvényhozásban.

Deák Ferenc ekkor alig haladta meg 30 éves korát. De már ekkor a teljesen kiforrott ész higgadtságával, bölcs mérsékletével, páratlan tapintatával, a helyzet és a viszonyok meglepően helyes ismeretével, jellemének mocsoktalan tisztaságával, mély belátásával, alkut nem tűrő politikai elveinek rendíthetlenségével ragadta magával a szabadelvű ellenzékét, mely önzetlen hazafiságának legszebb jelét adta, mikor a fiatal férfiút vezérévé tette. A parlamentek történetében alig van erre példa.

Minő meggyőző logika lehetett az, mely szónoklatában az ékesen szólás minden külső tényezőjét kerülve, hatását csak szavainak benső igazságában kereste. Nem gyujtani, elragadni akart Deák Ferenc, hanem meggyőzni; a jog és igazság ellenállhatatlan érveivel támogatta meggyőzését s ez érveket megtámadni nem lehetett. Azért volt olyan nagy az ő meggyőző erejük.

Az ő egyenes, nyílt lelke nem tűrt utógondolatot. Ez kitűnik képviselői első jelentéséből, melyet követtársával, Hertelendy Károllyal a Karoknak és Rendeknek 1836. június 20-án nyújtott át. E jelentés bevezetésében a nyelv és nemzetiség ügyét fejtegeti ilyképen: „Első, amiről szólni kötelesség, s önkeblünk legforróbb érzete ösztönöz, nyelv és nemzetiség, mert ezek a nemzet legszentebb tulajdonai s legféltőbb kincsei. Őseink, a hajdanornak véres háborgásai közt hazát keresve, hazát védve és szabadságot, nyelv és nemzetiség ügyében keveset tevének. Tőlök a pusztító háborúk szakadatlan folytában majdnem minden óra véráldozatot kívánt, harcok veszélyei foglalák el gondjaikat s figyelmök egyébre sem igen terjedett. Európa példájára felvette a magyar is Róma holt nyelvének jármát, deákul irattak törvényei. Fejedelme deákul írta rendelkezéseit, deákul osztotta kegyeit, egyszóval a nemzet nyelve itt is az idegennek rabja lett: — de midőn Európa más nemzetei lerázták már a holt idegen nyelvnek súlyos rabigáját, a magyar hátramaradt még, sőt igen sokan fonák lelkesedéssel ölelték az idegen jármot, mely az édes honi nyelvet a törvényekből, az ítélőszékekből, a közigazgatásból és a nevelésből majdnem egészen számkiveté. Ujabb veszély fenyegette nemzetiségünket a múlt század végén, midőn az önkénynek törvényt szegő hatalma egy más idegen nyelvet hozott be a közigazgatásnak minden ágaiba. Ekkor már keserű panaszra fakadva, fájdalmas érzéssel szólalt fel a nemzet, de nem a honi nyelvnek elsőségét sürgette, hanem ekkor is a szinte idegen deák nyelv mellett emelte fel panaszló szavát. A százados megszokás zsibbasztó hatalmának rabjai, kiknek a deák nyelv képzelt szükségé vált vala, még akkor, sőt azután is sok hosszú éveken keresztül azt állították: hogy a magyar nyelv sem törvényhozásra, sem közigazgatásra nem alkalmas stb.“

De talán önöket, t. uraim, különösen az fogja érdekelni, amit Deák Ferenc e jelentésben a népnevelés s közművelődésről mond. Ez egyúttal bizonyosságot tesz arról is, hogy minő küzdelmeket kellett e tekintetben vívniok a magyar országgyűlés követeknek.

„A sajnós tapasztalásnak keserű oktatása — mondja Deák — mélyen meggyőzte nemzetünknek képviselőit arról, hogy a népnevelés és közművelődésnek ügyében munkátlanul vesztegelni oly vétkes mulasztás, mely századokon keresztül gátat vet a nemzet erkölcsi és polgári fejlődésének, hogy tehát e részben is legalább elkészítve legyen az első lépés, elhatározták az országrendei, hogy országos választmány neveztessek ki, mely a jövő országgyűlésig minden körülményeket megvizsgálva, tervet és kimerítő véleményt készít: 1. arról, hol és mily módon kellene felállítani oly intézetet, melyben közkölségen tanítók és iskolamesterek képeztessenek, kik a nemzeti nyelvet értelmesen tanítsák és a népnek zsenge magzatit jobban megfelelőleg nevel-

jék; 2. egy műegyetemi intézetnek (polytechnicum institutum) helyéről, annak épületéről és egész rendezéséről, a tárgyat szinte minden oldalról voltaképen kimerítő véleményt adjon; végre 3. gondosságát és terveit az előbbi neveltetésnek célirányosabb elrendelésére is kiterjesztvén, az úgynevezett reáliskolákra is figyelemmel legyen. Felküldöttük mi eziránt ő felségének az elkészített törvényjavaslatot, de felírásunkra ő felsége nevében az országgyűlésnek utolsó napjain azon váratlan királyi választ nyertük, hogy ő felsége fejedelmi kötelessége szerint gondoskodni fog ezen intézetekről, amennyire a körülmények engedik, ugyanazért a javasolt törvényekre semmi szükség sincs.“ Fölötte jellemzők azok a szavak, melyekkel Deák Ferenc a kormány e tényét kíséri.

„Ismét tehát ki akarja zárni a kormány nemzetünket legszentebb jussából, a nevelésnek elrendeléséből, holott minden egyes polgárnak sérthetetlen jussa van öngyermekeinek nevelésére fölügyni és még egyes polgárt sem szabad a kormánynak ezen juss törvényes gyakorlatában kényszerítőleg háborgatni, annyival kevésbé lehet pedig az egyes polgároknak összességét, az egész nemzetet megfosztani azon hatalomtól, hogy a nevelésnek elrendelésében elhatározó befolyással legyen, mert hisz sem a nemzet, sem az egyes polgárok le nem mondtak atyai jussaikról, nem adták át öngyermekeiket és azok nevelését, lelki művelődését és egész jövőjét a kormánynak határtalan intézkedései alá. Nem kértünk mi pénzt, munkát vagy segélyt a kormánytól, csak jelentettük, hogy tenni akarunk a népnevelésben, amit tenni szabad, sőt tenni kötelesség s mégis gátolva lón határozatunknak sikere pusztá tagadás-sal és azon biztatással, hogy a kormány gondoskodni fog; de ha visszatekin-tünk a lefolyt századok példájára s figyelmezve vizsgáljuk, hogy mit tett eddig a kormány nálunk, kivált a népnevelésnek ügyében, méltán aggódnunk lehet, hogy a teendők sem fogják kielégíteni a közszükséget s nem fognak megfelelni a nemzet kívánatának és várakozásának.“

Még nagyobb tere nyílt az 1839—40. országgyűlés alkalmával, melyen először sikerült neki, az abszolút kormány és a nemzet között a békét helyre-állítani. Ez országgyűlés ideje alatt készült el a magyar büntető törvénykönyv, melynek kidolgozásában oroszánrész illeti Deák Ferencet. Hogy minő kiváló alkotás volt az, legjobban bizonyítja, hogy a heidelbergi egyetem tudós jog-tanára, Németország egyik legkitünőbb, legalaposabb jogtudósa, Mittermaier Károly József úgy nyilatkozott, hogy a magyar büntető törvénykönyv a leg-ujabb tudományos haladásnak minden kodexek között leginkább megfelel.

Ez a tevékenység nagy mértékben felköltötte az ország figyelmét Deák Ferencre s az ország megyéi siettek tiszteletüknek kifejezést adni azzal, hogy táblabirájukká választották.

Még nagyobb megtiszteltetés érte őt az országgyűlés részéről; valószínűleg páratlanul áll ez is a parlamentek történetében.

Követtársai egy gazdagon kiállított emlékkönyvvel lepték meg Deák Ferencet.

Ez az emlékkönyv vörös bársonyba volt kötve, első oldalán aranyból vert tölgykoszorúban ez áll: Deák Ferencnek, a végső oldalán pedig aranyból vert kigyó, az örökkévalóságot ábrázolva.

Az emlékkönyvben pedig e sorok állottak:

„Neked, a fáradhatatlannak, kinek ereje súly alatt nőtt; veszély között bátorodott, kísértetek közt nemesedett; Neked a bölcsnek, kit törvényhozóvá a természet szült és a Nép azzá választott; *Neked*, a szilárdnak akaratban, a feddhetetlennek szándékban, ki eszed és kebled rendkívüli hatalmával *ellent* és barátot magadhoz hódítva, a törvényhozás hajóját szikla és örvény között óhajtott révbe vezérléd: tiszteletünk és hálánk jeléül nyújtjuk ez egyszerű emlékkönyvet. Hervadhatatlan leveleit a tölgykoszorúnak, mely nevedet körül-

sugározza, tettdús napjaid folytában egyedül magad gyűjtéd, mi itt azokat csak egybefűzzük s az öröklétet ábrázoló kigyó jövendőnek általunk nem önkénytesen választott, de multadból szükségképen eredő jelképe. Azonban, ha egykor a nyugalom napjaiban, melyből a haza dicsőítő szava még gyakran ki fog szólítani, vagy éltednek estvéjén, midőn tetteid hosszú sora emlékezetid egén napok és csillagok számával, fényével és halhatatlanságával fog tündökölni, e könyvbe esik pillanatot, itt még azon tisztelőidnek is, kik kitünő pályádnak tanui valának, csak egy részét fogod látni, — tisztelőid mindnyáját egy rövid szó fejezi ki, ez: nemzet, mely egyedeiben hálabetüként egy nagyobb, egy élőkönyvbe van elszórva, ebben: *haza*.”

Az aláírások sorát gróf Széchenyi István kezdette meg, őt követte a főrendek szép sora, az egész követi tábla s az országgyűlési ifjuság egyeteme.

Szinte jóslatszerű ez emléksorok tartalma.

Minőnek kellett e férfiú tevékenységének lennie, hogy így vonzotta magához a lelkeket. Az országgyűlés, ahol pártok tusája gyakran a legjobb barátokat elkeseredett ellenségekké teszi, egy férfiú körül csoportosul, s önzetlenül nyújtja neki az elismerés babérját, szinte előre kijelölve az utat, amelyet még a haza érdekében meg fog tenni. S amit Deák Ferenc követtársai 1840-ben kimondottak, az a nagy hazafi későbbi életében ragyogó igazsággá vált, még nagyobb mértékben, mint ahogy bárki azt sejtette volna.

De keserű napok is lettek osztályrészévé Deák Ferencnek. Alkalma nyílt neki aranytiszta jellemét feltüntetni, s ha voltak olyanok, kik ebben még kételkedhettek, ezt a kételyt Deák Ferenc eljárása a 43-iki országgyűlés kezdete előtt eloszlatta. Az 1843-ki országgyűlésre is megválasztották követnek, de olyan utasítással, hogy a nemesek tovább sem adóznak. De ő azok részén volt, kik azt kívánták, hogy a nemesség is részt vegyen a közteherviselésben. E szerint alakultak is a pártok Zalamegyében, s az a párt győzött, mely a nemesek nem adózása mellett korteskedett. De Deák Ferenc a jelöltséget visszautasította, mert elveivel nem egyezett. Pártja azonban mindent elkövetett, hogy a követi utasításból az a pont kihagyassék, mely a nemesek nem adózására vonatkozott; ez nagy és véres küzdelem árán meg is történt. De Deák Ferenc a véres mandátumot nem fogadta el. Azt mondotta, hogy neki kétféle mértéke nincs, a törvényteleniséget, melyet ellenségeiben kárhoztat, a maga hasznára igénybe nem veheti.

Iszonyú lelki küzdelmeken ment Deák keresztül. Legjobb barátai kárhoztatták őt, elfordultak tőle, sőt becsületében is támadták. Ez nagyon fájt neki, beteggé tette; de nem tántorította el egy percre sem elhatározásától; inkább tűrte a félreértést, barátai elhidegülését, mintsem hogy meggyőződése ellenére cselekedett volna.

Az országgyűlés fájdalmasan érzé távollétét, amit nagy csapásnak tekintett. Egyik követ, Beöthy Ödön azt indítványozta, hogy minden ülés megnyitásakor kérdés intéztessék: Jelen van-e Deák? De még ellenfelei is élénken sajnálták, hogy Deák nincs köztük. Az 1847-ki országgyűlésre pedig betegsége miatt nem vállalt mandátumot.

Ekkor már két részre szakadtak azok, kik a haladást kívánták. Az egyik rész a rohamos haladást óhajtotta, ezek élén Kossuth Lajos állott, kinek hatalmas egyénisége, nagy ékesszólása elragadta a hazafiakat; a másik részen pedig azok állottak, kik barátjai voltak ugyan a haladásnak, de nem rohamosan, nem erőszakosan, nem a forradalom útján. Ezeknek az élén állott hallgatagon Deák Ferenc, aki gyakran mondotta: „Én a reform embere vagyok, de nem forradalmár.” Mikor azután az első magyar felelős minisztérium megalakult, Deák Ferenc lett az igazságügyminister. Soha tisztább lelkü ember nem örködött Magyarország igazságszolgáltatása fölött. Az emlékezetes országgyűlésen a vezetés nem az ő kezében volt, a viszonyok hatalma mást állított oda.

Az anyagi és szellemi felpezsdülés közben találta a szabadságharc kitörése a nemzetet. Mint annyiszor a századok folyamában, király s nemzet nem értették meg egymást, ellenség vette körül a magyar nemzetet mindenütt, s a nemzet kénytelen volt fegyverhez nyúlni, hogy magát támadói ellen megvédelmezze. A szabadság érzése lobogott a szivekben, s ez érzést elfojtani nem lehetett.

Az eszmék világában — t. uraim — kétségtelen, hogy a szabadság eszméje a legrégibbek egyike, szétválaszthatatlanul összeforrva az emberiség történetével, mint az istenségnek elidegeníthetetlen ajándéka. Legforróbb ott a szabadság iránti vágy, ahol bilincseket raknak rája. Szabadság és rabbilincs! Minő ellentétek, és mégis. Mert a rabbilincs és a szabadság közti ürt vértenger tölti be — az emberi gyarlóság, gonoszság, zsarnokság véres tengere. Valamint a vihar a levegőt tisztítja káros miazmáitól, s a vihardúlt tájék fölött, melyet jajveszékeléssel töltenek be a fészektől megfosztott madarak, tisztábban és üdítőbben süt a nap aranyos sugara; úgy minden jobb eszmé győzelmének is küzdelem az ára; az ellentétes, az emberi gyarló felfogásban fekvő önző érdekeknek gyakran élethalál-harca. A szabadság eszméje, vágya, titokzatos sejtelem gyanánt szunnyad minden ember lelkében; egy varázstűzésre óriássá nő a vágy, s mikép a hálóba vert oroszlán annak köteleit iparkodik széjjel tépni, úgy az ember is lerombolni vágyik azokat a korlátokat, melyek szabadságának útját állják. Az óriási vajudások dacára, melyeken az emberiség a népalakulások különféle formáiban eredete óta keresztül ment — a szabadság eszméjének tiszta, mocsoktalan formáját még mindig nem sikerült a küzdelmek tömkelegéből a népek áldásthozó géniusza gyanánt megvalósítani, s habár nagy szellemek, jós lélekkel ihletett költők vágyó kebelével zengik a szabadságot, mely a nagy francia forradalomban magasztos, dicső alakjából kivetkőzve, kezében a bosszú pallosával véres angyalként jelent meg az emberiség legújabb korának küszöbén: az emberi gyarlóság és önérdek útját állják annak.

S azért a szabadság útját nem illatos rózsák jelzik, s egy-egy lépés, melyet az emberiség feléje tett, gyakran csak a legnemesebbek véres tetein keresztül történt meg. Ugy látszik, hogy Aristotelesnek igaza van, mikor azt mondja, hogy az emberiség mindig a szélsőségekből jut az igazság arany középútjára, s így a salaktól ment tiszta szabadságot, melynek igazsága előtt az ellentétes érdekek harca végképpen meg fog törni, csak akkor fogják elérni, ha a szolgaság és szabadosság közötti nehéz küzdelmek után a szabadság középútját fogja megtalálni.

Nemzetek és népek, mint az összemberiség egyes csoportjainak életében mindig nagy szerepet játszott a szabadság iránti érzés, s némely nemzetnél tiszta körvonalokban tűnnek elénk életének egyes szakai. S épp ezeknél láthatjuk, hogy gyermekkoruktól kezdve miképpen iparkodtak — kibontakozva a kezdetlegesség állapotából, rendeltetésük célja felé haladni. De azt is tapasztaljuk, hogy a szabadság utáni vágy és hajlam, ez a büszke érzés, mindig a nép erkölcsi érzékének, bizonyos veleszületett sajátságát képező erényeknek mérvéhez volt meg benne. Minden ókori népnél tapasztaljuk, hogy a nemzeti erények és erkölcsök sülyedésével a szabadság érzése is hanyatlott, elfajult és megszűnt lenni fentartója és támasza a népnek.

A népalakulások egyik legsajátságosabb formáját csodálhatjuk a magyar nemzet megalkotásában. A magyar nemzet ezer éves fennállása heterogén, sőt ellenséges elemek közepette elegendő bizonyosság arra nézve, hogy a szabadság szelleme volt az, mely a magyar nemzetnek jó és rossz napjaiban éltető eleme volt, s mely fenmaradásának nélkülözhetetlen eszközévé vált. Ez a szellem époly kevéssé enyészhetik el, mint az a büszke erkölcsi érzés, mely a nemzetben kétségen kívül megvan; mely a változó viszonyok vész

és vihar közepette is megtartotta elvitázhatatlan erejét, s mely az elnyomatás, az ingadozás napjaiban biztató remény és fentartó támasz volt egyaránt. Azért mondható, hogy a magyar nép választott népe a szabadságnak, mely azt minden néppel megosztani kész, s innen az a világtörténelemben majdnem páratlan jelenség, hogy az országa kebelében élő s fenhatósága alatt álló nemzetiségeknek, a legmesszebb menő engedményeket adá; s nem kíván tőlük egyebet, mint az édes haza szeretetét, hisz az őket is táplálja és azt, hogy a magyar állam eszméje szent és sérthetetlen legyen előttük, hiszen ez védi őket. És ezek a nemzetiségek, melyeket egyenlő szabadsággal kínáltak meg a 48-iki törvények, ezek a nemzetiségek hagyták magukat felhasználni a hatalom által s támadtak a magyar ellen.

A szabadság érzése és a legtisztább honszeretetet a legcsodásabb harmóniában egyesült Deák Ferencben; mert mind a kettő a jog és igazság szilárd talapzatán nyugodtak. Ő megtestesülése volt az igaz magyar lélek típusának, annak minden erényeivel, de hibái nélkül.

Már 1836-ban így szólt Deák Ferenc a hazaszeretetről:

„A magyarnak honszeretetét se a multak lelkesítő emlékezete, se a hiúság, se az önzés nem támogatják annyira, mint a más nemzetekét. A hatalmas Rómának s a szabad Görögországnak szabad polgárai lelkesedést meríthettek hazájok történeteiből; büszkék valának nemzetük nagyságában és dicsőségében és érezték, hogy az ő hazájok a legjobb, a legboldogabb. A francia és angol szintén lelkesedve tekintenek vissza történetükre, szintén érzik, hogy Európában nincs haza, mely annyi biztonságot nyujtana, mint az övék. A lánglelkű olaszt feldúlt szabadsága romjai közt a klasszikai hajdanok tüze lelkesíti; az orosz legalább hazájának óriási nagysága emeli. De a magyarnak mindezekből csak kevés jutott. Történetünk csak átok szülte viszálykodásokra, csak életért és megmaradásért vívott harcokra mutatnak. Kevés azokban a polgári erények tiszta példája, kevés a fénypont, mely forró önérzettel keblünket emelje.

Hiúság nem kecsegtethet bennünket. Hisz Európa alig tudja létünket s Afrikának számos kolóniája tán ismeretesebb más nemzetek előtt, mint hazánk, melyet Ausztria termékeny, de műveletlen gyarmatának tekint a külföld. Jelenünk nem fényes, s nem annyira boldogító, hogy e részben más nemzetekkel vetélkedhetnénk. Jövendőnk Isten kezében vagyon, de hogy fényes kilátásokat igérne, azt elhinni csakugyan optimizmus kell, ámbár a jelennél jobbat nem remélnünk lehetetlen.

Van azonban az embernek kebelében egy tiszta forró érzés, mely mind ama támogatások nélkül buzgón ragaszkodik a hazához, s nem tartom jó embernek, nem tartom magyarnak, ki e szegény, ki e szenvedő hazát jobban nem szeretné, mint akármely fényes országát Európának.“

Deák félre állott; nem követte a kormányt Debrecenbe. A honvédek csodákat míveltek. A nemzet a szabadságharc alatt megmutatta, hogy szabadságának, alkotmányos jogainak megvédésére minő áldozatokra képes és Ausztriával meg is küzdött volna, de a tulnyomó osztrák és orosz sereg ellen nem volt képes győzedelmeskedni. A gyászos emlékü Világosnál a magyar sereg letette a fegyvert.

Deák odahaza, az ő remetelakában várta be a nemzet sorsát.

A nemzet letiporva, megalázva ezer sebből vérzett s még jobbait is a kétségbeesés marcangolta. Vajjon felvirrad-e még a szabadság napja a magyar egén? Elárasztja-e sugaraival rónáit és bérceit?

De voltak olyanok is, akik nem estek kétségbe; voltak, akik reményt merítettek a nemzet multjából. Hiszen nagyobb csapások is érték az országot. Néptelen volt az ország a pusztító tatárjárás után. Másfél századig a mohácsi

vész után a török sanyargatta az országot, s a nemzet mindig kiépült sebeiből.

S azok között, akik reménykedtek, nem, akik tudták, hogy lesz jövője a nemzetnek, azok között az első volt a haza bölcse, Deák Ferenc. Kehidai magányában gondolkozott a haza sorsa fölött s hallgatott. E hallgatást nem törte meg senki, mert a hazában mindenki tudta, hogyha majd eljön a cselekvés ideje, akkor Deák beszélni és tenni fog.

Alkudoztak vele a bécsi hatalmasok többször, de más alapon, mint az 1848-as törvények alapján ő az alkotmányt helyreállíthatónak nem találta.

A külföldön csodálkoztak azon, hogy az 1859. és 1866. háboruknak Ausztria részére hozott kudarcokat a magyar nemzet nem használta fel jogainak kivívására, vagy a gyűlölt járom lerázására, de azok épugy csodálkozhattak azon, hogy már 1809-ben hiába intézett Napoleon proklamációt a magyar nemzethez, melynek dinasztikus hűsége valóban példaszerű; megmentésére mindig sietett a hatalomnak, de megrontására hűségshzegése révén soha.

Az az idő is megjött, melyet Deák Ferenc biztosan várt. Sokáig tartott, míg a bécsi kormányok belátták, hogy Magyarországon alkotmány és jogfeladásról szó sem lehet. A jogfolytonosság elvéről volt szó, melyről Deák Ferenc semmi áron nem akart lemondani. Ezt a jogfolytonosságot állította ő szembe a jogvesztés elméletével, melyet Ausztriában állítottak fel Magyarország ellenében. Sem az 1860-iki októberi diploma, sem a februári pátens ki nem elégíthette a nemzetet. Az októberi diploma alkotmányt ígért, de az országnak volt alkotmánya, azt kellett vissza állítani; a februári pátens pedig közös parlamentet, a nemzet ezt sem fogadhatta el.

Deák Ferenc e küzdelemben a törvényesség alapján állott, hivatkozva a pragmatika szankcióra, mint kétoldalu szerződésre Magyarország és az uralkodóház között.

A király 1861-re egybehívta az országgyűlést; két párt állott egymással szemben; az ugynevezett „határozati párt,” mely vezéréül gróf Teleki Lászlót vallotta, s a felirati párt, melynek feje Deák Ferenc volt. Ez volt a kisebbik párt. Deák Ferenc az ő bölcs mérsékletével, óvatosan akart eljárni, mert abban a véleményben volt, hogy a hazáért mindent szabad kockáztatni, de a hazát kockáztatni nem szabad. Gróf Teleki László a *határozatot* nem terjeszthette elő, agyonlőtte magát, maga Deák szólalt fel könnyektől elfojtott hangon s a jelenlevők arcán a meghatottság tükrözött.

Május 13-án olvasta el az ő első felirati javaslatát, melyben Tóth Kálmán szerint „minden ki volt mondva, ami fáj, ami nyom; megiratott az evangéliom, s hitvallóvá tévé a nemzetet, hogy jogérző nép még el nem veszett.”

Ez a felirat, amelynek minden betűjén amaz igazságnál fogva, ama logikánál fogva, ama páratlan törvénytudásnál fogva, mely benne megnyilatkozik, a halhatatlanságnak soha el nem muló fénye ragyog, bevilágított az abszolutizmus sivar, sötét éjszakájába s az elévülhetetlen törvényes jogra támaszkodva, higgadt, szenvedélytelen hangon tárja fel a nemzet jogos kívánságait.

Alapja a pragmatika szankció, amelyről, miután kimutatta, hogy sem az októberi diploma, sem a februári pátens alapján Magyarország alkotmányát visszaállítani nem lehet, így szól Deák:

„A Szankcio Pragmatika nem egyszerű törvény, nem oktroyirozott adomány, vagy ígélet, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, melyben egyrésztől őseink a habsburgi ház nőágának javára ünnepélyesen lemondottak azon jogról, hogy a habsburgi ház fiágának elhaltával szabadon választhassák királyukat, másrésztől pedig III. Károly, ki a nemzet ezen szabad választási jogát 1715-ben is a III. törvénycikkelyben nyíltan elismerte,

a nemzet részéről kikötött föltételek teljesítését, az ország önállóságának, függetlenségének, jogainak, szabadságának, törvényeinek fentartását ígérte.

Az ekkép szabad egyezkedés mellett kötött kétoldalu alapszerződés teljes erejében és minden feltételeivel együtt életbe lépett stb.“

És tovább: „Felhozzák ellenünk, hogy a birodalom érdeke a legfőbb tekintet s annak az egyes részek kötelesek saját érdekeiket alárendelni.

Nem vonom kétségbe ezen állítás igazságát oly birodalomra nézve, mely ugyanazon egy közjogi alapon áll, melynek egyes részei feltétlenül csatlakoztak egymáshoz, melyet szorosabb reálunio köt össze. De Magyarország az uralkodóházzal szerződött, nem az örökös tartományokkal; szerződött az örökösödés fölött, nem valamely szorosabb közjogi kapcsolat fölött, sőt még azon szerződésben is kikötötte független önállóságának biztosítékát. Ezen szerződést kész leendő Magyarország mindenkor megtartani, de azt megváltoztatni és helyébe szorosbakat állítani, magát az örökös tartományok érdekeinek lekötni s ezáltal alkotmányos önállóságáról lemondani bizonyára nem. Számtalan jogviszony létezik mind a köz-, mind a magánjog körében, mely az egyik vagy másik félnek alkalmatlan, de ha minden ily jogviszonyt fel lehetne forogni, mert az egyik félnek érdekei annak megváltoztatását kívánják s kivált, ha föl lehetne forogni, olyképen, hogy az egyik fél tartsa, amire kötelezte magát, a másik azonban nem teljesíti a kikötött feltételeket, mert azok neki terhesek, úgy sem a törvény, sem a szerződések nem nyujtanának biztosítást, hanem egyedül az erő volna a jognak mértéke.“ stb.

Ebben a fölratban körül vannak írva Magyarországnak annyi századon át szerződésileg biztosított jogai oly logikával, mely azoknak igazsága, megdönthetetlensége iránt kételyt nem támaszthat senkiben.

Politikai bölcsesség és tapintat, a legmélyebb haza- és szabadságszeretet, párosulva higgadtsággal, tapintattal, mások jogainak tiszteletbentartásával nyilatkozik e feliratban. Egyszóval mestermű, mely csodálatot keltett a bel- és külföldön egyaránt; de az osztrák politika vezetőit, a király tanácsosait nem győzte meg. Az országgyűlés kívánságai tehát vissza lettek utasítva. Az ezt tartalmazó leirat a képviselőháznak július 22-én tartott ülésében olvastatott fel. Augusztus 8-án olvasta fel Deák Ferenc 2-ik feliratát válaszul az első feliratban kifejezett kívánságokat megtagadó leiratra. Ez a mesteri mű a határozati párt tagjait is a legnagyobb, a legzajosabb lelkesedésre ragadta, s egy tagja Bernáth Zsigmond tette meg gyönyörű szavakkal az elfogadási indítványt.

De az osztrák politika vezetőit ez sem győzte meg. Augusztus 24-én feloszlattatott az országgyűlés, s a provizórikus állapot még eltartott néhány esztendeig, 1865-ig. Ez időközt Deák Ferencnek két hatalmas, tettel felérő politikai műve teszi emlékezetessé. Az egyik az a híres politikai irat, melyben Magyarország közjogát védi, Lustkandel egyetemi tanár ily című munkájával szemben: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht“, s a melyben kimutatta az írónak a magyar közjogban való teljes járatlanságát; s a másik az a nevezetes husvétii cikk, melyet ugyancsak 1865. április 16-án tett közzé a „Pesti Napló“-ban, mely a nemzet és a király között helyreállítandó bizalom arany hidját képezte.

Az uralkodó elbocsátotta a folyton a jogeljátszás elméletén nyargaló tanácsosait. Az 1865-diki országgyűlés egybehivatott, de még sokat kellett küzdeni Deáknak és a vele egy véleményen levő hazafiaknak, amíg a kiegyezés király és nemzet között megtörténhetett. A konzervatív kormány és a konzervatív párttöredék szerette volna megnyesni azokat az alkotmányban gyökerező jogokat, melyeket Deák felirataiban lelke egész melegével védett, s melyeket ő megvesztegethetetlen jog- és igazságszeretetével, mint a nemzet jogos kívánságait feladni nem akart. Sokkal szilárdabb volt az az alap, amelyen

ő állott, a törvények és az elvülhetetlen jogok alapja, mintsem hogy egy percig ingadozhatott volna. Szomorú napok jöttek azután Ausztriára. A königgrätzi szerencsétlen vereség után a király Deákat Bécsbe hívatta.

Az országgyűlés ismét összeült. Új felirat készült 1866-ban s ez a felirat tartalmazta azt a kiegyezést, melyet a felelős magyar miniszterium kinevezése s a király koronázása követett. Ezt a kiegyezést az 1867. évi XII. törvénycikk tartalmazza, melyről az utolsó hónapokban annyi szó esett.

Deák Ferenc felvilágosította a fejedelmet arról, hogy a szabad magyar nép legbiztosabb támasza a trónnak s 1867. június 8-án a budai vár falairól megdördültek az ágyuk s a Kárpátok bérci visszazugták az öröm és lelkesedés kitörő hangjait, a templomokban pedig ájtatos zsolozsmák hangzottak fel az egek Urához, mert e napon koronázták meg I. Ferenc Józsefet szent István koronájával magyar királlyá, — király és nemzet végre megértették egymást.

De szabad-e megfeledkeznünk e pillanatban arról a jóságos királyasszonyról, aki a maga részéről az engesztelődés arany szálait fűzte a király és a magyar nép között; aki szerette a magyar népet, mint soha a nemzet évezredes történetében egy királyné sem, s aki akkor, mikor a nagy és bölcs hazafi ravatalát felállították az akadémia csarnokában, oda térdelt az egyszerű polgár ravatala mellé, a legnagyobb elismerést nyújtva a megdicsőült hazafinak.

Mert bizonyos, hogy Deák Ferenc egyszerű szerénységét kevesen tudták úgy méltányolni, mint méltányolta a fölséges királyasszony, aki nagy lelkének és nemes jellemének különösen akkor adott megindító kifejezést, mikor 1876. február 3-án Deák Ferenc porhüvelyét kivitték a kerepesi-úti temetőbe. Az akadémia csarnokában volt felállítva a ravatal; nagy csapás érte Deák halálával a nemzetet; a haza bölcsének szíve szünt meg dobogni. A temetés napján, mikor a ravatalt az ország főbbjei állották körül, a palota csarnoka előtt néhány kocsi állott meg. Az egy kből egy mély gyászba öltözött nő szállott ki, egy hatalmas koszorút vittek utána, melynek szalagján ez állt: Deák Ferencnek — Erzsébet. Ott borult le Magyarország szeretett királynéja a nagy hazafi ravatala előtt s imádkozott. A háttérben ősz férfiak elfojtott zokogása volt hallható. Az egyszerű hazafiban Magyarország népét tisztelte meg a királyasszony.

Most már az ő sirja mellett is lehajtott fáklyával búsong Magyarország nemtője!

Deák Ferenc prototipusa volt az európai értelemben vett magyar embernek. Mikor a fölség az első magyar miniszteriumot kinevezte, Deák Ferencet hívta fel annak megalakítására; de ő öreg korára való hivatkozással arra nem vállalkozott. Kitüntetést sem fogadott el, azt mondván, hogy megelégszik avval, ha a király halála után azt fogja mondani: hogy Deák Ferenc becsületes ember volt.

Nagy férfiakat rendszeresen szeretnek összehasonlítani más nemzetek fiaival. Az ilyen összehasonlítások nem sokat érnek; minden nagy ember csak saját mértékével mérhető; mert lehetnek egyes nemzetek nagy fiaiban azonos jellemvonások, de tökéletesen hasonlót már azért sem lehetne találni, mert az emberi és nemzeti jellemvonások összegéből állítható csak össze az egész jellem. A jellem tisztasága, az ész józansága, a szív becsületessége, a lélek őszintesége és sok más vonzó erény tekintetében alig akadni párjára Deáknak még a világtörténelemben is. Amit sokan hibájául róttak fel, az ő nagy óvatosságát, az ő bölcs mérsékletét, az bizonyára ép oly nagy erénye volt.

A politika történelmében alig akadunk hasonló férfiúra, ki első fellépésétől kezdve utolsó felszólalásáig, ami negyvenévi időközt foglal magában, annyira következetes maradt volna önmagához, elveihez. Első nagyobb szónoklatát a lengyelek ügyében tartotta a pozsonyi országgyűlésen, 1833-ban, utolsó

szónoklatát 1873-ban betegen, megtörten tartotta meg az egyházpolitikai kérdésben; amott a népszabadság sérthetlenségét vitatta meggyőző erővel, emitt a lelkiismereti szabadság ügyét védelmezi suttogó szóval, de megdöntetlen logikával. Mély meghatottság ült az arcokon, s a lelkeket az a leverő gondolat foglalkoztatta, hogy ily hatalmas lélekkel ily páratlan erényekkel megáldott ember is alá van vetve a földi mulandóságnak.

Ha most, éppen mikor Magyarország politikai ege ismét elborult s a hazafiak iránytű után néznek, mely a nemzetet kivezesse a bonyodalmakból, kegyelettel adózunk az ő emlékének, adjunk hálát Istennek, hogy a miénk volt, hogy az ő nemes és nagy példáján buzdulhatunk, hogy tiszta jelleme, minden önzéstől ment becsületessége, a késő utódoknak is utánzásra méltó például szolgálhatnak; hogy reá mutathatunk, mint oly férfiura, kit még politikai ellenfelei is tiszteltek és nagyrabecsültek; haj, mert nem volt ő benne emberi gyarlóság, mi mások irigységét felkölthette volna; mert ha eltekintünk is államférfiui jelentőségétől, az ő nagy emberi és hazafiui erényei egyaránt és összesen megragadják lelkünket s a büszkeség felemelő érzelmével tekinthetünk e fényes alakra.

Deák Ferenc szerette a gyermekeket, az ifjúságot is. Nagy és nemes alakját, páratlan hazafiúi és emberi erényeit állítsuk minden alkalommal az ifjúság elé követendő példányképül. Hadd lobogjon fel lelkükben a tiszta hazaszeretet tüze, mikor Deák Ferenc életével és törekvéseivel megismerkednek; hadd szilárduljanak meg szivökben a legnemesebb polgári erények: az egyszerűség és szerénység, a békeszeretet, a legnemesebb önzetlenség, a példás emberszeretet, mások jogainak tiszteletben tartása, a kötelességtudás, mikor Deák Ferenc emberi és polgári erényein elmereng lelkök; hogy az ő példáján felbuzdulva, mindegyik a maga körében, ahová az isteni gondviselés helyezi, örömet tegye meg hazafiúi és polgári kötelességeit; hogy jó és balsorsban egyaránt munkálkodjanak a nemzetért, hogy így reménnyel és bizalommal tekinthessünk a jövőbe, azzal a reménnyel és bizalommal, hogy a nemzet gondviselő Istene tovább is örködni fog e drága hon fölött, hogy emelkedve nagyságban, gyarapodva dicsőségben szép és irigyelt helyet foglaljon el a művelt államok sorában.

Az ő kerepesi-úti mauzoleuma, hol hamvai nyugszanak, legyen zarándokoló helye a magyarságnak, mert Deák szelleme a sirból is szól nemzetéhez, onnan is azt hirdeti, amiért egész életében küzdött: a törvényt és az igazságot, a jogot és a lelkiismereti szabadságot.

Deák Ferenc sírja legyen Mekkája minden hazáját szerető magyarnak. Ide zarándokoljon, hogy a nagy ember példáján buzduljon; hogy lelkesedést és kitartást merítsen; hogy a küzdelmek s válságok napjaiban el ne csüggedjen. A magyar nemzet nem fog csüggedést ismerni, míg egyik legnagyobb fiának példája nyomán előre fog törni a jog és igazság egyedül dicsőségre vezető ösvényén.

Legyen áldva nemzetünknel Deák nagy neve, mellyel a nemzet történelmének egyik legfontosabb félszázada majdnem minden mozzanatával szorosán egybe van kapcsolva.

Maradjon ő tündöklő példányképe a magyar nemzet minden fiának s utánzásra méltó példája az ifjúságnak, mely annyi nemes erényben követheti őt.

OR-ZSE
Könyvtára

**Neuwald Illés-
könyvnyomdája
Budapest
Dohány-utca 44**